Мустақиллик, Тинчлик, Ҳамкорлик

Халқ сўзи

Газетамиз 1991 йил 1 январдан чиқа бошлади.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши ва Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамасининг газетаси

13 ОКТЯБРЬ, СЕШАНБА. № 199 (450). 1992 йил

Сотувда эркин нархда

ТАБИАТНИНГ ҚОВОҒИ ОЧИЛДИ. БУ ИМКОНИЯТДАН УНУМЛИ ФОЙДАЛАНАЙЛИК, ЙИҒИМ-ТЕРИМДА ҲАР БИРИМИЗ ПАХТАКОРГА КАМАРБАСТА БЎЛАЙЛИК!

УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ КЕНГАШИ РАЕСАТИ ҲАМДА УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ҲУЗУРИДАГИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИДА

1992 йил 12 октябрда Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Раёсати ва Вазирлар маҳкамасининг қўшма мажлиси бўлиб ўтди. Унда Тожикистон Республикаси Олий Кенгаши ва Вазирлар маҳкамаси Раёсатларининг Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигига аъзо бўлган мамлакатларнинг давлат ва ҳукумат бошлиқларига Тожикистон Республикаси аҳолисига инсонпарварлик ёрдами кўрсатиш ҳамда қуролли можаролар минтақасига тинчлик ўрнатувчи қўшимча кучларни юбориш тўғрисидаги мурожаатномаси кўриб чиқилди. Қардош республикага озиқ-овқат (жумладан ун, гуруч, шакар), кийим-кечак, дори-дармон ва энг зарур халқ истеъмоли моллари юборишга қарор қилинди.

Мажлисда Тожикистон Республикасининг сиёсий партияларига, жамоат ҳаракатларига, барча аҳолисига мурожаатнома қабул қилинди.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ КЕНГАШИ РАЁСАТИ ҲАМДА ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ҲУЗУРИДАГИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИНИНГ ТОЖИКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ СИЁСИЙ ПАРТИЯЛАРИГА, ЖАМОАТ ҲАРАКАТЛАРИГА, БАРЧА АҲОЛИСИГА

МУРОЖААТНОМАСИ

Азиз тожик биродарлар ва опа-сингиллар!

Қардош тожик халқи учун бу оғир дамларда Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Раёсати ва Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси Сизларга кейинги пайтда қўшни республикада авж олиб кетган фожиали воқеалар муносабати билан ғоят чуқур ташвиш ва андуҳ сўзлари билан мурожаат этмоқда.

Асрлар мобайнида Ўзбекистон билан Тожикистон халқлари ўртасида чамбарчас боғланиб кетган дўстлик, уларнинг қон-қардошлиги, яхши ва ёмон кунларни биргаликда бошдан кечирганликлари, тарихий илдизларимизнинг муштараклиги бизга шундай қилиш ҳуқуқини беради деб ўйлаймиз.

Биз Сизларга шу боисдан мурожаат этмоқдамизки, тожик заминида отилган ҳар бир ўқ Ўзбекистон аҳолисининг қалбларида акс-садо бермоқда. Биродаркушлик муҳорабасида ҳалок бўлган ва шикастланганлар тўғрисидаги хабарларни ўз шахсий қайғумиз, кулфатимиздек қабул қилмоқдамиз.

Биз Тожикистон Республикасининг ҳамма сиёсий партиялари, жамоат ҳаракатларига, республиканинг барча аҳолисига юзага келаётган зиддиятлар тамомила тинч сиёсий воситалар йўли билан, қонун доирасида ҳал этилиши учун уруш оловини дарҳол тўхтатиш мақсадида имкони бўлган ҳамма ишни қилиш даъвати билан мурожаат этмоқдамиз.

Тожикистондаги ўзаро курашаётган кучлар муросага келиш йўлини топишларига, юзага келган муаммоларни ҳамжиҳатлик, тинч мулоқот йўли билан ҳал этишга эришишларига ишончимиз комил. Кўҳна халқнинг асрий донолиги ва тарихий тажрибаси тантана қилажак!

Тожикистон Республикаси Олий Кенгаши ҳамда Вазирлар маҳкамаси Раёсатларининг Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигига аъзо бўлган мамлакатларнинг давлат ва ҳукумат раҳбарларига мурожаатномасига жавобан Ўзбекистон Тожикистон халқига қўлидан келганча инсонпарварлик ёрдами кўрсатади. Биз Тожикистон раҳбариятининг тинчлик ўрнатувчи қўшимча кучларни йўллаш тўғрисидаги илтимосини қўллаб-қувватлаймиз. Кўпмиллатли, мустақил Тожикистонда, унинг ҳар бир хонадонида, ҳар бир оилада тинчлик тезроқ қарор топишига, унинг барча фуқаролари тотувликда ва фаровонликда яшашларига тилакдошмиз.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ КЕГАШИ РАЁСАТИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ҲУЗУРИДАГИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИ

• Далалар сурури

ИЛТИМОС, ГАПГА ЧАЛҒИТМАНГ!

Чаноқларнинг кулгига лаб очгани — деҳқон кўнглига ёруғлик югургани. У йил бўйи заҳмат чеккани, тер тўкканини унутади, фикру хаёли ҳосилни нобуд қилмай йиғиштириб олишда бўлади.

Избоскан райони далалари ҳам оппоқ либосга бурканган. Ҳосил ҳар йилгидан мўл. Чевар теримчиларнинг ғайрат-шижоати ўзгача. Машиналарнинг овози тинмайди.

«Шарқ юлдузи» жамоа хўжалиги — районнинг катта карвони. 960 гектар ерда ҳосил етиштиради. Қолаверса, хазинаси ҳам бақувват. Ҳисобида 10 миллион сўм маблағи бор. Терим бошланишидан олдин жамоа раҳбарлари пахтакорларга буғдой, пиёз тарқатишди. Чигит ёғи улашилди. Ҳар бир теримчи учун иссиқ овқатга қўшимча ойига 300 сўмдан маблағ ажратилди. Қўйингки, барча имконият ишга солинди. Деҳқон кўнгли тўқ бўлсин, дейишди-да. Ахир у асосий юмуш қолиб, бозорга чопиб юрса иш олдинга силжийдими?

Қодиржон Зулфиқоров бошлиқ бригада даласидамиз. Улар беш иш кунида режани уддаладилар. Аслида бундай кўрсаткичга эришиш учун уч кун мўлжалланганди. Аммо об-ҳаво инжиқлик қилди. Шундай бўлса-да, бўш келинмади. 67 гектар майдондан 32 центнердан ҳосил кўтарилди.

Ишонмаслигингиз мумкин. Лекин бригадада теримчилар 250—300 килодан пахта теришаётир. Бунинг сабабини кейинроқ билдик. Теримчиларга оиласидагилар кўмак беришаётган экан. Ахир йиғиштирилган ҳосилнинг килосига 2 сўмдан пул тўланса, бошқалар қараб турадими? Одинахон Камолова, Авазхон Раҳмонова, Валяхон Холмирзаевалар 10 кунликда 3800—4000 сўмдан даромад қилишди.

Қодиржон Зулфиқоров ҳақида гап кетса, унинг бригадирлигига моҳир механизаторлигини ҳам қўшиб қўйишади. Сабаби — у кўп йиллар мобайнида терим машинасини бошқариб, ҳаммани доғда қолдирган. Тўғри, кейинги вақтда етакчиликдан бўшамай қолди. Лекин машина теримига ихлоси баланд. Бу йилги ҳосилнинг 150 тоннаси «пўлат этак»лардан тўкилгани боиси ҳам шундан.

— Кунига 5—6 тоннадан пахта тераяпмиз, — таъкидлайди механизатор Комилжон Буваматов. — Суръатни бўшаштирганимиз йўқ.

Бир неча кун аввал жамоанинг бригада бошлиқлари иғилишиб, гектар ҳосилдорлигини 40 центнерга етказишга аҳд қилдилар. Эрта-индин Тоштанбой Исоқов, Ҳамиджон Турсунов, Мамасиддиқ Жамолиддинов, Юнусали Турсунов бошлиқ бригадалар ҳам маррани забт этадилар.

— Ғолибларни, — сўзлайди жамоа раиси Мамашокир ота Комилов, — сайру саёҳатга жўнатишни кўзлаяпмиз. Бурноғи йили 300 дан зиёд пахтакорларимиз Болтиқбўйида дам олиб қайтгандилар. Хирмонимиз баракали бўлса, энди Маккаю Мадинага бориш учун самолётнинг бир рейсини сотиб олмоқчимиз. Харажатлар жуда нари борса 5 миллион сўм бўлар-да.

— Жамоа маблағдан қийналиб қолмайдими? — сўраймиз Мамашокир отадан.

— Хотиржам бўлинг, — изоҳ беради раис. — Бу йил 274 тонна пахта деҳқонларимиз учун соф даромад бўлади. Бу — режадаги 15 фоиз ва ундан ортиқ ҳосил дегани. Умуман жамоа хазинасига 40—45 миллион сўм тушади.

Шубҳасиз, кўзланган мақсадга осонликча эришиб бўлмайди. Ҳолбуки, ўтган йили кўплаб хўжаликларда даладаги ҳосилнинг сўнгги чаноқларини деҳқонларга пул ваъда қилиб ҳам йиғиштириб бўлмади. «Шарқ юлдузи»дагилар эса теримнинг сўнгги кунларигача қатнашган пахтакорга йил — ўн икки ой иш ҳақи тўлаш ташаббуси билан чиқдилар. Демак, қиш ойлари учун ҳам деҳқон ҳақ олади.

* * *

Абдусамад Тиллабоев номли жамоа хўжалигида Алишер акани сафарга жўнаётганда учратдик.

— Турк биродарларимиздан чигит ёғи ишлаб чиқарувчи кичик корхона сотиб олмоқчимиз, — деди раис. — Шунда ўзгаларнинг кўзига қарашдан қутуламиз. Ахир чигитни ёғ заводига беряпмиз, тайёр маҳсулотга ёлчимаяпмиз, чорва учун озуқа олишдан қийналаяпмиз. Деҳқончиликнинг ўзигагина суяниб қолсак бўлмайди. Жамоани саноатлаштиришимиз лозим.

Яхши ният — ёрти мол, дейишади. Бултур етиштирилган 100 тонна тола Туркияга сотилди. Эвазига япон тикув машиналари билан жиҳозланган кичик фабрикага эга бўлинди. Қолаверса, пахта ҳисобидан озмунча бунёдкорлик ишлари амалга оширилдими? Айни чоғда жамоада Италия мутахассисларининг кўмаги билан томат тайёрлайдиган цех ишга туширилди...

— Биринчи теримданоқ 24 центнердан ҳосил олдик, — қувончини яшира олмади бригадир Шокиржон Чўнгбоев. — Ҳосилнинг мўллигини қаранг.

Олис-олисларга чўзилиб кетган далаларга боқиб, завқингиз келади. Гўё юлдуздан маржон таққандек. Сеҳрли бармоқлар эса тиним билмайди. Чаноқлар узра югураверади, югураверади.

Марғуба Кенжабоева, Одина Зокирова, Муборак Мамажонова каби чеварлар чарчаш нималигини билишмайди. Уларнинг қувончи ҳам, ташвиши ҳам пахта. Кунига 180—200 килони дўндириб қўйишса-да, нолишмайди. Рўзғорнинг бутлиги, элнинг тўқлиги шу дур-жавоҳирдан эканлигини улар яхши биладилар.

Тиллабоевликлар бу йил 752 гектарда 2562 тонна уруғлик пахта етиштирмоқчи. Машаққатли, аммо мўмайроқ даромадни кўзлаб шундай қилишди-да. Шокиржон Чўнгбоев, Усмонжон Худойбердиев, Ўринбой Бозоров бошлиқ бригадаларнинг пахтакорлари 34—38 центнерни кўзлаб меҳнат қилишаётир.

Янги нав ўзга хўжаликларда ҳам катта қизиқиш уйғотмоқда. Толанинг сифатлилиги, муҳими — тезпишарлигини айтинг. Вилоятнинг турли районларидан келаётган деҳқонларнинг оёғи аримаётгани боиси ҳам шунда.

* * *

— Пахтамизнинг шунисига борман-да, — ёзилиб кулди раис Акрамжон Йўлдошев, — кечагина ҳосили терилган майдонни оралаcангиз, яна оппоқ.

У мароқ билан чаноқ санайди. Ёнига бригадир Минҳожиддин Тўхтасиновни чақиради.

— Омадингизни бергани шу, — сўзида давом этади у. — 60 та экан. Энди 10 таси терилибди, холос.

Минҳожиддин ака — тадбиркор деҳқон. Ҳар йили доғда қолмайди. Бутун меҳри ғайратини экинга сарф қилади.

Теримнинг дастлабки кунларида хирмондаги пахтани кўздан кечирди-ю, тутоқиб кетди. Кимдир билибми-билмайми, хом пахта терибди.

— Ўз ризқингни қийганинг шу эмасми? — деди алам билан у. — Бундай пахта тергандан кўра, далага келмаган маъқул. Аввало тола мўрт, пишиқ бўлмайди, чигит пучга айланади, кимга зиён?

Дарҳақиқат, 68 гектар майдонда деҳқончилик қилиш осон эмас. Аҳоли кўп эмасми, ерни 5 гектардан қилиб звеноларга бўлиб берди. Лекин ҳар кимнинг табиати ҳар хилда. Айни чоғда кунига 7—8 тоннадан пахта сотаяпти. Бу — режага нисбатан 3—4 фоиз дегани. Машина терими изга тушгач, суръатнинг кўтарилиши табиий.

Хирмонда иш авжида. Пахтанинг нечоғли қуриши бу ердагиларнинг ғайратига боғлиқ. Каримжон Бекмуродов, Турсунбой Қўчқоровлар қуёшли кунлар қадрига етиб ишлашаётир. Тайёр пахта қабул қилиш пунктига жўнатиш учун алоҳида ғарамланаётир. Сабаби — толани давлатга жамоанинг ўзи сотади. Бошқачароқ қилиб айтганда, завод тегирмончилик вазифасини ўтайди, холос. Ана шундай ҳаракат туфайли ўтган йили 700 минг сўм ёнга қолди. Фақат бугина эмас. Жамоада ҳисобчилик лавозими ҳам қисқартирилди. Демак, 10 та бригадада жами 250—300 минг сўм тежалмоқда. Қолаверса, ҳисобни ижарачининг ўзи юритса, ортиқча харажатнинг кимга кераги бор?

Избоскандаги хўжаликларнинг қайси бирига борманг, пахтакорларнинг шижоатидан кўнглингиз кўтарилади. Далалардаги ҳосил — ризқ-рўзимиз, эл-юртнинг бойлигию фахри эканлигини уларнинг ҳар бири қалбдан ҳис этади. Шу боис ҳам районнинг 32067 тонналик хирмонини тиклаш учун кураш авжига чиқаяпти.

Ҳа, ҳозир пахтакорни гапга чалғитиб бўлмайди. Қанча суҳбат бўлса, мавсум тугагандан кейин...

Ф. ШОДМОНАЛИЕВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

ХИРМОНГА БАРАКА

Республика вилоятларида пахта тайёрлашнинг бориши тўғрисида шу йил 12 октябргача бўлган

МАЪЛУМОТ

Биринчи устун — вилоятлар; иккинчи устун — бир кунда тайёрланган пахта; учинчи устун — мавсум бошидан буён; тўртинчи устун — шу жумладан, бир кунда машинада терилган пахта; бешинчи устун — мавсум бошидан буён.

(Режага нисбатан фоиз ҳисобида)

Фарғона	2,21	52,55	1,58	26,05
Андижон	3,07	44,96	2,87	24,78
Бухоро	2,27	43.00	1,14	13,82
Сурхондарё	2,15	35,78	2,24	26,08
Хоразм	1,59	33,93	0,32	1,08
Наманган	3,20	33,79	2,60	20,62
Қашқадарё	2,49	26,30	2,56	20,14
Қорақалпоғистон Республикаси	1,86	22,41	1,50	8,63
Навоий	1,66	18,23	0,82	2,67
Тошкент	1,78	11,36	1,43	4,03
Самарқанд	1,49	7,48	0,59	2,15
Сирдарё	0,86	4,59	0,60	1,40
Жиззах	0,79	3,53	0,76	2,47
Республика бўйича	**2,00**	**27,29**	**1,52**	**11,98**
ШУ ЖУМЛАДАН ИНГИЧКА ТОЛАЛИ ПАХТА				
Сурхондарё	2,08	30,42	—	—
Наманган	1,66	28,92	—	—
Қашқадарё	1,37	8,06	—	—
Навоий	0,57	7,34	—	—
Бухоро	—	—	—	—
Андижон	—	—	—	—
Республика бўйича	**1,86**	**24,77**	—	—

ҲАЁТНИНГ ЎЗ ҚОНУНЛАРИ БОР

Давлат раҳбарларининг ҳар сафарги учрашуви олдидан МДҲнинг тақдири нима бўлади, энди у тарқаб кетмасмикин, деган иштибоҳ кўнгилларни тарк этмас эди.

Чунки Совет империяси даврида таркиб топган иқтисодий интеграцияни бир фармон ёки бир иддао билан бузиб бўлмаслиги, мабодо, у тўсатдан бузилиб кетган тақдирда ҳам ҳар бир мустақил республика учун ҳалокатли бўлишини кейинги пайтларда, чамаси, англай бошладик.

Муҳокама этилиши лозим бўлган уруш кечаётган минтақалар тақдири, Ҳамдўстлик давлатларининг хўжалик ва ташқи алоқалар каби масалалар туркуми журналистларни бежиз хавотирга солмаётган эди. Учрашув бошланишидан бир неча кун олдин Бишкек шаҳрига келган Россия Федерацияси ҳукумат бошлиғи вазифасини бажарувчи Егор Гайдарнинг, МДҲ давлатлари ҳудудида ягона пул бирлигини сақлаб қолиш муаммоси ҳал бўлмайдиган кўринади, деган ташвиши ҳам, Арманистон Республикаси Президенти Л. Тер—Петросяннинг ЎзА мухбирининг, Арманистон ҳам ўз пул бирлигига эга бўладими, деган саволига, ҳозир биз ўз пул бирлигимиз «Драм»ни тайёрлаш учун Германияга буюртма берганмиз, деб очиқдан-очиқ жавоб бериши ҳам хавотирларни янада кучайтирди. Шунинг учун ҳам журналистлар Қирғизистон пойтахтидаги «Манас» аэропортида ҳар бир давлат раҳбарининг ташрифини соатлаб пойлаб ўтирар, кун тартибига киритилган масалалар ҳамда МДҲнинг келгуси тақдири хусусида бот-бот саволлар беришар эди. Яна бир томони —кун тартибига киритилган масалалар миқдори ҳақида ҳар ким ҳар хил рақамларни айтарди. Бу ҳақда батафсил маълумотни фақатгина учрашувдан кейин — журналистлар билан суҳбат чоғида билиб олдик.

Муҳокама этилиши лозим бўлган асосий масалалар МДҲ низоми, мавжуд қонунларни мувофиқлаштириш, пул бирлигини сақлаб қолиш, давлатлараро банк тузиш, мулк ва ҳуқуқ муносабатларини ўзаро тан олиш ва мувофиқлаштириш, Тошкент учрашуви чоғида эришилган коллектив хавфсизлик тўғрисидаги аҳдлашув тақдири.

(Давоми 2-бетда).

«МАҲАЛЛА» ЖАМҒАРМАСИГА

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Маҳалла» республика хайрия жамғармасига пул маблағлари ажратиш тўғрисидаги Фармонини бажариб, Республика Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси шу жамғармага 25 миллион сўм ўтказди.

Тошкент ҳокими А. Фозилбековнинг фармойиши билан шаҳар бюджетидан шу жамғармага 5 миллион сўм пул ва битта енгил автомашина топширилди. Енгил саноати, энергетика, химия ва металлургия мажмуи корхоналари «Маҳалла» жамғармасига 3 миллион 25 минг сўм ўтказишга қарор қилди. Бу жамғармага Ўзбекистон Республикаси машинасозлик мажмуи корхоналари ҳам 1 миллион сўмдан кўпроқ пул ўтказишди.

Кўпгина корхоналар жамғармага пул ўтказишдан ташқари айрим маҳалла комитетларига ёрдам беришди. Жумладан, «Ўзбектекстильмаш» бирлашмаси «Ўрикзор» маҳалласида клуб қурилиши учун 300 минг сўм ажратди.

Кеча Рандхир Капур, унинг дўстлари—Ҳиндистон делегацияси аъзолари «Халқ сўзи» ва «Народное слово» газеталарининг меҳмони бўлишди

XI Халқаро Тошкент кинофестивалида катта муваффақият билан қатнашаётган ва унинг ёрқин юлдузига айланган ҳиндистонлик кинорежиссёр Рандхир Капур дўстлари Ашок Аккерия, Варшахоним Уставкар ва ҳинд элидан келган бошқа актёрлар билан «Халқ сўзи» — «Народное слово» газеталари таҳририятига ходимлар билан учрашувга ташриф буюрди.

Учрашувда газеталарнинг бош муҳаррири Анвар Жўрабоев Ўзбекистон ва Ҳиндистон халқларининг дўстлиги, санъати, маданияти ҳақида гапира туриб, Рандхир жанобларининг отаси, буюк Раж Капур икки халқ дўстлиги рамзига айланиб қолганлиги ҳақида сўзлади. Ҳиндистонлик меҳмонлар ҳам ижодий ишлари ҳақида ахборот бердилар ва журналистларнинг кўпдан-кўп саволларига жавоб қайтардилар.

(Мазкур учрашув ҳақидаги батафсил ҳисоботни газетамизнинг келгуси сонида ўқийсиз).

Н. МУҲАММАДЖОНОВ олган сурат.

ҲАЁТНИНГ ЎЗ ҚОНУНЛАРИ БОР

(Давоми. Боши 1-бетда).

МДҲ иқтисодий судини тузиш, ташқи чегараларда барқарорликни таъминлаш учун ҳамкорлик қилиш ҳамда қўшни Тожикистондаги вазиятни муҳокама қилишдан иборат эди. Украина делегациясининг қатъий норозилигига сабаб бўлган Ҳамдўстлик давлатлари ўртасида ташкил топиши лозим бўлган иқтисодиётни мувофиқлаштирувчи маслаҳат кенгаши масаласи кун тартибидан чиқариб ташланди. Натижада иқтисодий ишчи комиссия тузиш билан кифояланишга тўғри келди. Давлат ва ҳукумат раҳбарларининг қўшма мажлисида Тожикистондаги вазият шу республика раҳбариятининг илтимоси ва бир нечта давлат раҳбарларининг тавсиясига кўра муҳокама қилинмайдиган бўлди. Бироқ давлат ва ҳукумат раҳбарларининг бўлак-бўлак ўтказилган иккинчи мажлисидан кейин МДҲ ишчи гуруҳи матбуот котиби Е. Горелик Тожикистондаги вазият мажлис сўнгида муҳокама қилингани ҳақида журналистларга ахборот берди.

Кун тартибига киритилган масалалар ниҳоятда кўплигидан ташқари уларни муҳокама қилиш жараёни силлиқ бўлмаслиги ҳаммага равшан эди. Шунинг учун ҳам давлат раҳбарларининг учрашувдан сўнгги журналистлар билан суҳбатига қизиқиш ниҳоятда катта бўлди. Давлат раҳбарлари кенгаши тавсиясига кўра суҳбатда Қирғизистон Республикаси Президенти А. Ақаев, Бош вазири Т. Чингишев, Арманистон Республикаси Президенти Л. Тер—Петросян, МДҲ Бирлашган қуролли кучлари бош қўмондони Е. Шапошников ва бошқалар иштирок этишди.

Журналистларни қизиқтирган энг муҳим масалалардан бири Тожикистондаги танг вазият ва учрашув иштирокчиларининг унга бўлган муносабати бўлди. А. Ақаев Тожикистондаги вазият кун тартибидаги энг сўнгги масала сифатида муҳокама этилиб, давлат раҳбарларининг қўшма баёнот қабул қилиши билан якунлангани тўғрисида маълумот берди.

Мазкур баёнот Ўзбекистон Республикаси Президенти И. Каримовнинг ташаббуси билан қабул қилинди. Бу Ўзбекистон Республикаси раҳбариятининг Тожикистондаги биродаркушлик урушини тинч йўл билан ҳал этиш борасида олиб бораётган сиёсати тўғри эканини кўрсатди.

Суҳбатда МДҲ Бирлашган қуролли кучлари қўмондони Е. Шапошниковдан ҳозирча юзага келган вазиятнинг бундан ҳам кескинлашиб кетмаслиги ва биродаркушлик урушининг бошқа минтақаларга тарқалмаслиги кафили бўлган Россия Федерациясининг 201-дивизияси Тожикистондан олиб чиқиб кетиладими, деб сўрашди.

Е. Шапошников бу савол давлат раҳбарлари кенгашида кўриб чиқилгани ва ҳозирча мазкур дивизияни Тожикистон ҳудудидан олиб чиқиб кетиш мақсадга мувофиқ эмас, деган қарорга келингани ҳақида ахборот берди. Бундан ташқари ягона ахборот макони, пул бирлиги, уруш йилларида ўз юртидан сургун қилинган халқлар тақдирига оид муаммолар, шунингдек, Россия ва Украина ўртасида келишмовчиликларга сабаб бўлган Қора денгиз флоти ва ядро қуролларига оид муаммолар муҳокамаси ҳам катта қизиқишларга сабаб бўлди.

Суҳбат чоғида ягона пул—қарз бериш ва валюта сиёсати мавжуд иқтисодий интеграция амал қилиши учун сув билан ҳаводай зарур эканлиги таъкидланди. Иқтисодий суд тизимини барпо этишдан мақсад ҳам фалажланиб қолган иқтисодий интеграцияни қайтадан оёққа турғизишдир. Лекин бу тизимлар ҳамдўстлик давлатлари ҳудудида мустақил ва миллий иқтисодиётлар пайдо бўлиб, тўла шаклланишига ғов бўлмаслиги, эски марказни қайтадан тиклашга ва яқиндагина ўз мустақиллигини қўлга киритган халқлар қўлига қайтадан кишан кийдириш учун хизмат қилмаслиги керак. Бу масала Ўзбекистон ва Украина давлат раҳбарларини ташвишга солгандан сўнг Россия раҳбарияти давлатлараро банк тузиш масаласини ўртага қўйди. Бундан ташқари ягона ахборот макони, хусусан, «Останкино» телекомпаниясини давлатлараро акционерлик телерадиокомпаниясига айлантириш ҳақида ҳам келишиб олинди.

Яна бир эътиборга лойиқ томони шундаки, МДҲ Давлат раҳбарлари имзолаган ҳужжатлар фақатгина парламентлараро ассамблея маъқуллагандан сўнггина кучга киради.

И. Каримов бошчилигидаги Ўзбекистон делегацияси икки кун давомида МДҲ давлат бошлиқлари учрашувида иштирок этиш билан бирга яқинда Ўзбекистон ва Қирғизистон республикалари ўртасида дўстлик, ҳамкорлик ва ўзаро ёрдам тўғрисидаги шартномани тезроқ ҳаётга татбиқ этиш борасида Қирғизистон ҳукумат вакиллари билан амалий учрашувлар ўтказди.

МДҲ давлат ва ҳукумат бошлиқларининг навбатдаги учрашуви шу йилнинг 4 декабрь куни Беларусь Республикаси пойтахти Минск шаҳрида бўлади.

Фахриддин НИЗОМ,
ЎзА мухбири.

Конституция лойиҳаси·
УМУМХАЛҚ МУҲОКАМАСИДА

АНИҚ, РАВШАН ВА МУКАММАЛ БЎЛСИН

УМУМХАЛҚ муҳокамаси учун эълон қилинган Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг лойиҳасида республикамиз ижтимоий ҳаётининг ҳуқуқий негизи ўз ифодасини топган.

Янги Конституция илгари қарамлик ва мутелик даврида собиқ мустабид марказ андозаси асосида ёзилган қуруқ, сохта ва дабдабали шиорлар йиғиндиси бўлган 1978 йил Конституциясини ўтмиш ёдгорлигига айлантириш вазифасини ҳам бажаради.

Лойиҳанинг ижобий хусусиятларидан бири — бу унда инсон ҳуқуқлари ва миллий мустақиллик асосларининг узвий равишда мужассамлашганидир.

Шу билан бирга лойиҳада жузъий ва таҳрирталаб нормалар ҳам учрайди. Фикримизча, Конституциявий мақомга эга бўлган «Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги Асослари тўғрисида»ги Қонун билан янги Конституция ўртасида ворислик бўлмоғи лозим. Шу маънода олганда лойиҳанинг 1-моддаси эътироз туғдиради. Унда «Ўзбекистон — суверен демократик республика» деб кўрсатилади. Бу таъриф беихтиёр равишда 1978 йил Конституциясини ёдга туширади. Унда ҳам «Ўзбекистон ССР суверен республика» деб кўрсатилган эди. Тўғри, «суверен» атамаси ҳуқуқий жиҳатдан «мустақиллик» ибораси билан бир хил маънода ишлатилади. Бироқ ёқимсиз ўтмишда амалда ҳеч нарсани англатмаган иборани такрорлаш ўринли бўлармикан? Бунинг ўрнига Асослардаги каби «Ўзбекистон Республикаси — мустақил, демократик давлатдир» деб кўрсатилса, барча учун аниқ, равшан ва тушунарли бўлар эди.

Ҳуқуқнинг умумий принципларидан бири «қонунда нимаики таъқиқланмаган бўлса, рухсат берилади» деган қоидадир. Маърифатли, ривожланган мамлакатларда унга қатъий риоя қилишади. Ҳолбуки, биз ўтмишда тоталитар тузумнинг «рухсат этилганлардан ташқариси таъқиқланади» деган мутелик фалсафаси асосида яшадик. Бу фалсафани онгимиздан сиқиб чиқариш учун юқоридаги принципни ҳуқуқий мустаҳкамлаб қўймоқ лозим. Бу демократик асосларга ҳам, бозор муносабатлари тизимига ҳам, фаолиятнинг барча соҳаларига ва ҳамма шахсларга тааллуқли бўлмоғи лозим, чунки у ташаббускорлик ва эркин ҳаракат қилишнинг асосий шартидир. Бинобарин, бу принцип лойиҳанинг V бобида алоҳида модда сифатида киритилса, мақсадга мувофиқ бўлур эди.

Ижод эркинлиги ва ижодий фаолият натижаларига нисбатан ижодкорнинг ҳуқуқларини муҳофаза қилиши энг муҳим умуминсоний қадриятлардан бири ҳисобланади. У БМТ Бош Ассамблеяси томонидан 1948 йил 10 декабрда қабул қилинган «Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Баённомаси»нинг 27-моддасида мустаҳкамлаб қўйилган. Лойиҳада эса фикр, сўз ва эътиқод эркинлиги ўз ифодасини топган ҳолда, ижод эркинлиги тушириб қолдирилган. Ҳолбуки, ижодкор шахс у хоҳ илмий, хоҳ техникавий, хоҳ бадиий ёки санъат соҳасида бўлмасин, ҳар қандай ривожланиш ва тараққиётнинг ҳаракатлантирувчи кучидир. Ижодкорлик йўқ жойда турғунлик бўлади, ўсиш, ривожланиш тўхтайди. Фан, адабиёт ва санъат асарлари мулкнинг алоҳида шакли сифатида муомалага киритилмоқда. Бироқ бозор иқтисодиёти шароитида бу соҳалар давлатнинг диққат-эътиборида бўлмоғи лозим. Уларни бозор стихиясига ташлаш жамиятни маънавий таназзулга олиб келади. Шу сабабли ҳам VII бобга қуйидаги мазмунда махсус модда киритиш ўринли бўлур эди: **«Давлат республиканинг илмий, техникавий ва маънавий потенциали ҳақида ғамхўрлик қилади. Илмий, техникавий ва бадиий ижодкорлар ўз меҳнатлари натижалари бўйича моддий ва маънавий манфаатларини ҳимоя қилиш ҳуқуқига эга».**

Омон ОҚИЎЛОВ,
ҳуқуқшунослик фанлари номзоди.

«ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЎЗ ИСТИҚЛОЛ ВА ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИ» КИТОБИГА МУНОСАБАТ

БИЗ ҲАҚ ЙЎЛДАН БОРАЯПМИЗ

Айрим давраларда: ортда қолиб кетдик, Қозоғистон билан Қирғизистон биздан ўзиб кетди, деган ибораларни кўп эшитаман ва ўйлаб қоламан: унда нега И. Каримовга Хельсинки Кенгаши минбарида раислик ҳуқуқи берилди! Нега Австрия ва Финляндия бошлиқлари айнан бизнинг республикага ташриф буюрди! Ортда қолиб кетганимиз учунми! Биз уларни ёрдамга чақирганимиз йўқ-ку! Ҳамкорликка таклиф этяпмиз, холос.

Биз ҳеч кимдан ортда қолганимиз йўқ ва қўшниларимиздан айрилиб, ўзмоқчи ҳам эмасмиз. Ўрта Осиё республикаларининг тарихи, тақдири минг йиллардан бери бир хил бўлиб келган ва энди айрича бўлиб кетиши мумкин эмас. Яхшими, ёмонми, очми, тўқми, барибир биргамиз. Шу сабабли Тожикистондаги воқеаларга Президентимиз бефарқ қараб туролмади. БМТга хат йўллади. Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Ана шу нарсалар китобчада ўз аксини топганини кўриб, кўнглим яна бир бор таскин топди. Қолаверса, Президентимиз нутқини ўша заҳоти телевизор қошида ўтириб, тинглаган ва қаноат ҳосил қилган эдим.

Айримлар Президентнинг, Республикамизнинг ўз иқтисодий йўли йўқ, дейдилар ва бунга бир қанча мисоллар ҳам келтирадилар. Иқтисод ўнгланмаётганидан шикоят қиладилар. Китобча ана шундай даъволарга тўла-тўкис ва ишонарли рад жавобини беради. Унда таъкидланишича **«Деҳқонлар даромад ва қўшимча солиқдан озод бўлдилар. Биргина шу солиқдан озод бўлиш ҳисобига 23 млрд. сўм деҳқонларнинг чўнтагида қолади».** Яна таъкидланишича, бу йил биз режадан ташқари пахтанинг барини, режадагисининг 15 фоизини ўзимиз сотар эканмиз. Бу биз деҳқонлар учун жуда катта ғамхўрлик, Президент томонидан яратилган катта имконият, демакдир. Кимки шуни тушуниб етмас экан, у ҳеч нарсани тушунмайди.

Абдурайим АНОРБОЕВ,
Зарбдор райони «Тараққиёт» давлат хўжалигининг бригадири.

• Тариҳ саҳифалари

Туркистон халқлари чор Россияси босқинчиларига қарши мардонавор жанг қилган ўзбек, қозоқ, қирғиз ва туркман фарзандларини, мустамлака истибдодига қарши бош кўтариб жонини фидо этган ўғлонлари номини истиқлол солномасига ёзиб қўйишган. Бугун биз ана шу солномадан айрим саҳифаларни варақлаймиз.

ИСТИҚЛОЛ СЎҚМОҚЛАРИДА

СУЛТОН СОДИҚ КЕНЕСАРИ ЎҒЛИ

Бутун умрини босқинчиларга қарши курашга сарфлаб, шу йўлда ваҳшиёна ўлдирилган Кенесари Қосимнинг кенжа ўғли Содиқ чиндан ҳам ота ишига содиқ бўлган.

У акалари Тойчоқ ва Аҳмад билан руслар таъқибидан қочиб 1860 йилда Қўқон хони хизматига келади. Рус қўшинлари бу вақтда Қўқон хонига қарашли Оқмачитни эгаллаб, секин-аста Ўрта Осиё ичкариси томон силжимоқда эди. Оренбург губернатори граф В. Перовский қўқонликларга қарата айтган таҳдидли сўзлар хон ва унинг амалдорлари ёдида муҳрланган эди: «Руслар бу ерга бир ёки икки кунга эмас, балки абадул-абад келган. Энди ортга қайтишмайди».

Ана шундай қудратли душман остонага келганда Содиқ ва унинг акаларидек лашкарбошилик лаёқатига эга йигитлар Қўқонга зарур эди.

Содиқ понсод унвонига кўтарилиб Қўқон қўшини зобитига айланади. У акалари билан русларга қарши юборилган Қаноатшо қўмондонлигидаги лашкар сафида жангларда қатнашади.

Узунёғоч атрофидаги ҳал қилувчи жангда қўқонликлар рус армиясидан қаттиқ панд еб орқага чекинади. Султон Содиқ понсод мардларча олишиб, сарбозлар ҳурматини қозонади. Унинг акалари эса руҳлари тушиб руслар устунлигини, уларни сира енгиб бўлмаслигини укаларига айтишади, ўзлари энди буткул Россия фуқаролигига ўтишга қарор қилишганини билдиришади. Султон Содиқ акаларидан ранжиб, бунга жавобан ўзи ота васиятига амал қилиб рус босқинчилари билан охиригача куч синаяжагини айтади. Тойчоқ ва Аҳмад ўз улуслари билан Сирдарёдан ўтиб руслар эгаллаган Оқмачитга келишади. Генерал Дебу уларни ўз хизматига олиб кичик зобит унвонини беради.

Қўқон хони эса понсод Содиқни Сузоқ ҳукмдори қилиб тайинлайди. 1864 йилда полковник М. Г. Черняев қўмондонлигидаги рус қўшини Туркистон шаҳрини қамал қилганида, Хўжа Аҳмад Яссавий қабрлари узра тўп отганда понсод Содиқ бу муқаддас шаҳар ҳимоясига етиб келади. Ўзининг саркардалик қобилияти билан мудофаа ишига раҳбарлик қилади. Чимкент шаҳрини ҳимоя қилишда ҳам Содиқ ва унинг йигитлари жасур жангчи эканликларини кўрсатишади.

1865 йилда руслар Тошкентни қамал қилишганда Содиқ ёрдамга келган Қўқон сарбозлари қатори жанг қилади. Ундаги жасорат, туғма саркардалик ва энг муҳими, эркпарварлик ва юксак эътиқод уни бошқа лашкарбошилардан ажратиб турган. Рус жосуслари иғвоси билан баъзи Қўқон амалдорлари Содиқни йўқотмоқ фикрига тушади. Бундан хабар топган Содиқ Тошкентдаги лашкарбошилар кенгашида сўз олиб умумий душман юртга таҳлика солиб турганда барча ички ихтилофларни йиғиштириб, мудофаани кучайтиришга диққатни қаратиш кераклигини уқтиради. Фитначилар мулзам бўлади. Рус аскарлари қўмондонларидан бири — генерал Абрамов ахборотида таъкидланишича, Тошкентдаги барча кучлар қўмондони, Қўқон хони оталиғи Алимқул жангда қаттиқ яраланиб вафот этгач, шаҳардан Қўқон сарбозлари тарқаб кетганда ҳам кўча жанглари давом этган. Тошкент олинган, деб ҳисоблаган полковник Черняев кўчаларда жанг ҳамон давом этаётганидан хабар олиб ажабланади. У асир олинган мудофаачилардан мунтазам Қўқон қўшини қочиб кетганини, лекин Султон Содиқ тошкентликлардан зарбдор гуруҳлар тузиб қаршиликни давом эттираётганлигини аниқлайди. Чиндан ҳам шаҳар таслим бўлгани ҳақидаги ҳужжат имзоланганидан кейин ҳам кўча жанглари уч кун давом этган. Уларнинг ташкилотчиси Султон Содиқ ҳақида Черняев шундай деган: «У жасурликда Алимқулдан қолишмас экан... Султон Содиқ даштнинг сўнгги арслони».

Понсод Содиқ Тошкент қўлдан кетгач, Жиззахга чекинади. Руслар унга яқинлашганда эса мудофаа ишини ўз қўлига олади. Генерал унвонига эга бўлган Черняев шаҳарни қамал қилганда Содиқ бир неча бор у билан тўқнашади. Олтмиш жасур йигити билан юз казакка ҳужум қилиб, 11 тони ўлжа олгани Содиқ номини тилда достон қилди. Черняев Жиззахдан чекингач, Бухоро амирининг кўмакчи кучлари Жиззахга келади. Амир понсод Содиқни шахсан ўз хизматига олади. Худди шу Бухоро лашкарида у иқтидорли саркарда — Китоб беги Жўрабек Қаландар қори ўғли билан танишади. Улар биргаликда Жиззах атрофида генерал Абрамов бошчилигидаги рус қўшинлари билан мардона олишишади.

Султон Содиқ беомон жангда ўз сарбозлари билан қуршовдан чиқиб, Нуротага чекинади. У ерда аҳолига зуғум ўтказиб қароқчилик қилаётган Қоранаазар Содиққа қарши чиқади. Аммо Содиқ уни енгиб, ўзини ва йигитларини асир олади. Улар тавбасига таяниб, ислом йўлида бирга жанг қилиш истагини билдиришади.

Султон Содиқ аскарларини кўпайтириб Зирабулоқ ёнида русларга қарши келган Бухоро амири Музаффарга ёрдамга боради. Бу жангда амир енгилиб руслар билан сулҳ тузганда Содиқ бундан норози бўлиб бош кўтаради ва Кармана шаҳрини эгаллайди. Амир Музаффар унга қарши юборган қўшин тор-мор қилинади, иккинчи марта келган қўшин эса қарши жанг қилмай Содиқ лашкарлари сафига қўшилади.

Бухоро амирининг руслар билан курашни давом эттирмай ярашгани ва кўп ерларни уларга бергани мусулмон саркардалари ва уламоларнинг норозилигини қўзғотади. Улар амирнинг тўнғич ўғли Абдумалик тўрани амир деб эълон қилишади. Китоб беги Жўрабек ва Шаҳрисабз ҳокими Бобобек шаҳзодага қўшилиб амирга қарши қўзғолон кўтаришганда, Содиқ улар сафидан жой олади. Қўзғолончилар Қарши шаҳригача бўлган ерларни ўз тасарруфларига олишади. Бухоро амири руслардан ёрдам сўрайди. Ўзбекларни ўзбеклар қўли билан енгишдек имконият пайдо бўлганидан ҳурсанд Кауфман генерал Абрамов бошчилигидаги катта қўшинни юборади. Бу қўшин Музаффар лашкари билан бирга қўзғолончиларни енгади. Жўрабек ва Бобобек Қўқонга, Содиқ эса Хивага чекинади.

1873 йилда Султон Содиқ Хивага бостириб кирган рус қўшини билан жанг қилади. Хонлик аскарлари енгилганидан сўнг эса у туркманлар ёрдамида Афғонистонга қочади. Ўша вақтда бутун Шарққа донғи кетган пискентлик Ёқуббек Қашқарда ҳукмдор бўлиб у русларга қарши тура оладиган қудратли давлатни Шарқий Туркистонда тузган ва бу давлат «Еттишаҳар давлати» (1865—1877) сифатида машҳур эди. Султон Содиқ ўз сафдошлари билан унинг ҳузурига боради ва Ёқуббекнинг яқин мулозимига айланади. 1877 йилда Ёқуббек суиқасд туфайли вафот этгач, унинг давлатига Хитой қўшини руслар ёрдамида ҳужум қилади. Унинг ўғли Беккулбек Султон Содиқ билан биргаликда хитойликлар устидан дастлаб ғалаба қозонади. Аммо сон ва сифат жиҳатидан устун Хитой армияси тажрибали лашкарбоши Цзо-Цзу-Тан бошчилигида охир-оқибат улар устидан ғалаба қозонади. Сўнгги жангда оғир яраланган Султон Содиқ бир неча йигити билан таъқибдан зўрға қутулиб Ўш чегарасидан ўтади. Ўш тумани бошлиғи майор Ионов русларнинг ашаддий муҳолифларини ўз ихтиёри билан таслим бўлганидан хурсанд бўлиб, Тошкентга хабар беради. Генерал Кауфман Султон Содиқни доимий назоратда сақлаш учун рус армияси капитани унвонида Чимкент тумани бошлиғи ёрдамчиси сифатида хизмат қилаётган акаси Аҳмад Кенисаров ҳузурига юборади.

Рус босқинчилари билан қарийб йигирма йил жанг қилган Султон Содиқ ўз акаси назоратида, рус полициясининг кўз остида қолган умрини ўтказади.

ЖЎРАБЕК ҚАЛАНДАР ҚОРИ ЎҒЛИ

Бухоро амирига қарши қўзғолон қилган, руслардан енгилиб Қўқонга қочган ва Ёқуббек давлатига кетмоқчи бўлган Жўрабек ҳамда Бобобекни Қўқон хони Худоёр русларга тутиб беради. Бу икки ўзбек бегини генерал Кауфман бир неча йил Тошкентда ўз назоратида сақлайди.

Русчани яхши ўзлаштириб олишган бекларни Кауфман ўз хизматига олиб Жўрабекка подполковник, Бобобекка эса майор унвонини беради. Шу тариқа беклар рус армиясининг катта зобитларига айланишади.

Кауфманнинг талаби билан Бухоро амири Жўрабекка унинг мусодара этилган мулклари эвазига ҳар йили 30 минг танга тўлайдиган бўлди. Жўрабек 1875 йили генерал М. Д. Скобелев дивизиясига таржимон-зобит сифатида тайинланди. У Олойда генерал Скобелев билан музокара юритгани келган машҳур Олой маликаси, «Қурбонжон додҳоҳ» номи остида танилган Фарғона, Ўш-Олой қўзғолончилари раҳнамоси Қурбонжон Мамат қизи билан иккинчи бор учрашди. Музокараларда тилмоч вазифасини бажарди. Худди шу дивизияда штаб бошлиғи вазифасидаги бўлғуси Россия империяси ҳукумати ҳарбий вазири Алексей Куропаткин кимлигини яхши билди.

Подполковник либосидаги собиқ сафдошини Қурбонжон ҳам таниди. Улар илк бор амир Музаффар Ўшга келганида танишишган эди.

ДОДҲОҲ

Ўшанда шум хабар келтирган Тошкент элчисига зарбоф тўн кийгазди.

Чопар қуллуқ қилганча умидвор бўлиб орқага қайтди. Шаҳарда жанг кетмоқда. Генерал Черняев қўшинлари Тошкентни эгаллаш учун астойдил ишга киришган. Қўқон сарбозлари лашкарбоши Алимқул ҳалок бўлгач, тошкентликларни ташлаб шаҳардан чиқиб кетишди. Ягона умид Бухоро амиридан. Тошкент ёрдам сўраб унга элчи жўнатган эди.

Амир хурсанд. Омадни қарангки, у асосий душмани, истеъдодли саркарда Алимқулдан қутулибди. Энди Фарғона учун йўл очиқ. Тошкентликларнинг ёрдам сўрагани эса айни муддао. Тахтдан иккинчи марта ҳайдалиб, Бухородан паноҳ топган собиқ Қўқон хони Худоёр остонасида бош уриб ётибди. У ҳам Қўқон сари от суришни илтижо қилмоқда.

— Шайхулислом,— дейди амир тантанавор,— Фатво беринг. Биз кофирлар устига бостирамиз.

— Ғазовот, ғазовот!
— Муқаддас жиҳод!

Саройда ва ташқарида шундай хитоблар янгради. Дини ислом қуввати Бухорои шариф қўшини сафарга отланди.

— Биз урушиб Петербургга оқ тулпорда кириб борамиз,— деди амир виқор билан. Музаффар гердайганича бор эди: юз мингга яқин пиёда-отлиқ, ўнлаб тўплар ихтиёрида. Амир ана шундай лашкар билан Тошкентга ёрдамга ошиқмоқда, деганлар қаттиқ янглишишди. У фурсатни ғанимат билиб ҳимоясиз қолган қўшниси Қўқон хонлиги ерларини босиб ола бошлади. Амир ҳолдан тойиб, сўнгги кучлари билан душмандан шаҳарини ҳимоя қилаётган Тошкентга нажот кучи юборишни хаёлига ҳам келтирмади.

Музаффар қўшини Олой водийсига кирганда жанговар лашкарга дуч келди.

— Олой маликасининг йигитлари,— деди Худоёрхон амирга,— жуда урушқоқ ва жасур улар.

— Ким у малика? Биз уни кўришни истаймиз. Чорланг ҳузуримизга.

Худоёрхон йигитлари билан от чоптириб кетди.

Олой маликаси амир билан Ўш шаҳрида учрашди. Ўшанда амир ёнида турган Жўрабек элликдан ошган бўлса ҳам отда моҳир чавандоздек юрадиган, эркакча либосда қурол-яроғ таққан маликага ҳайрат ила қаради. Бир сўз билан минглаб йигитларни оёққа турғизадиган бу аёл унда фавқулодда қизиқиш уйғотди.

Беш ўғли ҳам ботирлар қаторига қўшилиб русларга қарши кўтарилган, Қурбонжон такаббур ва калондимоғ Музаффарни суҳбат чоғида ўрнига ўтқазиб қўйди. Эри Андижон ҳокими Олимбек билан ўттиз йил давомида хонқу беклар ҳаётида юрган кезлари кўрган-билганлари беиз кетмаган эди. Олойга қайтиб келганидан бошлаб у ўзи истар-истамас эл назарига тушиб норасмий ҳокимага айланиб қолди. Ўзаро жанжал, низоларни ва мушкул муаммоларни одилона ҳал этгани учун олойликлар уни ўз маликаларидек ҳурмат қила бошлаган. Орадан ўтган ўн йил ичида Қурбонжон номи тилларда достон бўлди.

...Шоҳона безатилган чодир ичидаги дастурхон атрофида Скобелев Олой маликаси билан музокара бошлади. Штаб бошлиғи Куропаткиннинг вужуди қулоққа айланган. Жўрабек эса пешма-пеш таржима қилади.

— Мен додҳоҳнинг — деди генерал,— доно ҳукмдорлиги ҳақида кўп эшитганман, қўшни хон ва амир томонидан ғоят ҳурматланишини ҳам биламан.— Мен шунга аминманки, додҳоҳ русларга душманлик бефойда эканлигини англайди ва Олой аҳолисини тинчликка кўндира олади. Яна шуни айтингки, у она сифатида ўз фарзандлари билан фахрланиши мумкин. Руслар жасур душманларини ҳурмат қилишади. Агар у ўз ўғилларини Олойга қайтарса, мен уларни ботир жангчилар сифатида тақдирлайман.

— Ана энди, генерал дастурхонига марҳамат қилинг.

Штаб бошлиғи Куропаткин генералнинг ҳар бир сўзини тарих учун ўзи доимо тутиб юрадиган кундалигига ёзиб қўйди. Икки йилдан бери Фарғона қўзғолонини бостириш учун қонли жанглар бормоқда. Қўзғолон бошлиғи Пўлатхон дорга осилган бўлса ҳам унинг ўнг қўли бўлмиш Қурбонжон додҳоҳнинг тўнғич ўғли Абдуллабек бошчилигидаги ўзбек ва қирғиз йигитлари қаршилик кўрсатишда давом қилмоқда. Олой водийсида қаршилик кўрсатиш ҳаракати кучайган, кўзга кўринмас пистирмалардан тўсатдан қилинаётган ҳужумлар рус аскарларининг тинкасини қуритмоқда. Тоғли водийда жанг қилишга улар ўрганмаган. Иш шунақа кетаверса эришилган ғалабалар омонат. Скобелев уста стратег бўлгани учун сиёсат йўлига ўтгани бежиз эмас.

Подполковник Жўрабек эса таржимон сифатида бу суҳбатда қатнашаркан қалбидаги нафратдан ўзини зўрға босади. Русларга қарши узоқ жанг қилгани, хоинлик туфайли асир тушгани ва ниҳоят рус армияси хизматига ўтгани билан боғлиқ воқеаларни хаёлидан ўтказади. Унга бошқа йўл йўқ эди. Энди эса душман зобити либосида қонхўр Скобелевга хизмат қилмоқда.

Зиёфат тугади. Қурбонжон додҳоҳ фотиҳага қўл кўтарди. Генерал Скобелев мезбон сифатида чодирдан чиқишгач, Қурбонжон елкасига заррин тўн ташлади.

Тақдир уларни сўнгги бор 26 йилдан сўнг яна Ўшда учраттирди. 1901 йилда Тошкентга келган Россия ҳарбий вазири Алексей Куропаткин (1898—1903) Жўрабек генерал-майор унвонига кўтарилганини расман эълон қилиб, унга олтин погонларни топширди. Кейин ёшлигини қўмсаб уни ўзи билан Ўшга олиб кетди. 90 ёшли Қурбонжон додҳоҳ уларни ўз уйида зиёфат қилди. Куропаткин бу нуроний қирғиз аёлига рус императори рафиқаси юборган совғани топширди.

Қурбонжон додҳоҳ номи, обрўси ва ўғиллари хизматидан Куропаткин империя манфаатлари йўлида фойдаланишдек ғаразли мақсадини Жўрабек пайқаган эди.

* * *

Генерал Жўрабек 1902 йилда ўз боғида меҳмон бўлган академик Владимир Бартольдга рус мустамлака сиёсати моҳияти ҳақида гапириб шундай деди:

— Рус ҳукмронлиги менга XIII асрдаги мўғул асоратини эслатади. Мўғуллар даврида ҳам, руслар ҳукмронлиги даврида ҳам худбин ва мунофиқ кишилар — амалдор ҳукмдорлардир.

Бартольд унинг дадиллигидан ҳайратланиб, бу сўзларни қоғозга туширади ва «Туркистон маданий ҳаёти тарихи» китобига киритади.

Генерал-майор Жўрабек ҚАЛАНДАР Қори ўғлининг 1906 йил февралида Қорасувдаги боғида номаълум қотиллар томонидан сўйиб кетилиши бутун Тошкентни оёққа турғазган. Қурбонжон Мамат қизи эса орадан бир йил ўтгач, 1907 йилда 96 ёшида вафот этди.

Рус матбуотида, шу жумладан «Вестник Европы» журналида ҳам Жўрабек ва Қурбонжон додҳоҳ ўлимига бағишланган хабарлар босилиб чиққан.

* * *

Қозоқ Султон Содиқ КЕНЕСАРИ ўғли, ўзбек Жўрабек ҚАЛАНДАР қори ўғли ва қирғиз Қурбонжон МАМАТ қизи жафокаш Туркистон фарзандлари эди. Истиқлолнинг машаққат ва уқубатга тўла сўқмоқларида ўз изларини қолдирган сиймолардан эдилар.

Ҳамдам СОДИҚОВ

Абдулла Авлоний мукофоти соҳиби, тарих фанлари номзоди.

СОҲИБҚИРОН ЮРТИДА ОФТОБ

ХАЛҚАРО КИНОАНЖУМАН ҚАТНАШЧИЛАРИНИНГ САМАРҚАНД ШАҲРИДА БЎЛИШИ

Бир неча кун қовоғини очмаган кўк кинофорум қатнашчилари ва меҳмонларини буюк соҳибқирон пойтахти Самарқанди азимда ўзбек кузининг чароғон қуёши билан кутиб олди. Темирйўл вокзали миллий кийимдаги қиз-йигитлар, қўлларида гулдаста тутган жажжи қизалоқлар билан, бир томонда эса карнай-сурнай садолари остида ўзгача бир шавқу завққа йўғрилган эди. Кинофестивал иштирокчиларини Самарқанд шаҳар ҳокими Азиз НОСИРОВ қизғин қутлаб кутиб олди. Ҳоким ушбу фестивал Ўзбекистон республикаси учун қандай аҳамиятга эга деган саволимизга жавоб қайтара туриб, жумладан шундай деди:

— Халқимиз узоқ йиллар орзиқиб кутган мустақиллик бизга ана шундай халқаро миқёсдаги анжуманларни кўтаринки миллий руҳда ўтказишга имкон берди. Эндиликда кинофестивал ўзбек халқи маданий-маънавий ҳаётининг ажралмас қисмига айланиб қолади. Бизга барча соҳаларда истиқбол эшикларини очади.

Меҳмонлар бутун кун давомида қадимий шаҳарнинг дунёни ҳайратга солиб турган тарихий обидалари билан танишишди. Регистон майдонини ва ундаги Тиллакори мадрасаси гумбазини кўздан кечираётган меҳмонларнинг ҳаяжонига сўз ҳам, таъриф ҳам топиб бўлмайди. Айниқса, буюк бобомиз Амир Темурнинг сағанасини кўрган замоноқ мусулмон мамлакатларидан келган меҳмонлар тиз чўкиб бирваракайига дуои фотиҳага қўл очганларида, мақбара пештоқлари титраб кетгандай бўлди.

Меҳмонлар ислом оламида иккинчи муқаддас зиёратгоҳ ҳисобланган улуғ исломий олим имом Бухорий мақбарасини ҳам тавоф қилиб, масжид тупроқларини кўзларига суртишди. Имом Бухорий масжидининг имоми Усмонхон Темурхон ўғли меҳмонларга имом Бухорийнинг дину ислом тараққиётига қўшган оламшумул ҳиссаси ҳақида гапира туриб, буюк имомнинг сағанаси бугунги кунда бутун дунё мусулмонлари ва давлат арбобларининг зиёратгоҳ қадамжоларига айланиб бораётганлигини алоҳида эҳтиром билан таъкидлади.

Халқаро киноанжуман қатнашчилари шарафига вилоят ҳокимлиги тантанали қабул маросими уюштирди. Унда вилоят ҳокими П. Абдураҳмонов меҳмонларни қизғин муборакбод этди.

Бир сўз билан айтганда, Самарқандга ташриф фестивалнинг энг мазмунли ва бир умр эсдан чиқмайдиган қисмига айланиб қолганлигига ҳеч қандай шак-шубҳа йўқ.

С. ЖАЛОЛОВ.

• *Мустамлакачилик тарихидан*

Туркистоннинг Россия томонидан забт этилиши ҳақида талай тадқиқотлар, мақола ва очерклар яратилди. Бу XIX асрнинг иккинчи ярмида халқимиз бошига тушган мислсиз фожианинг қоронғи қаватларини ёритишга ёрдам бермоқда.

Мазкур мавзу ҳали узоқ йиллар олимлар, ёзувчи ва журналистлар диққат марказида бўлади. Чунки бу соҳада қилинган ишлардан кўра қилиниши керак бўлган вазифалар бисёр.

САЙЁҲ ТЯН-ШАНСКИЙ

Жалолиддин САФО

Мустамлакачилик тарихини ёритишда фақат ишончли тарихий ҳужжатларга таянишимиз, ортиқча ҳис-ҳаяжонга берилмаслигимиз ўта муҳим масаладир. Фақат холис ниятгина ҳақиқатнинг рўёбга чиқишида асосий қуролдир.

П. П. Семёнов — Тян-Шанский номи бизга мактабданоқ яхши таниш. У ҳақда дарсликлардаги маълумот қисқача қуйидагидан иборат: Шарқий Қозоғистон, Қирғизистон даштлари, Иссиқкўл ва Тян-Шан тоғининг ўсимликлар дунёсини ўрганган, география соҳасида тадқиқотлар олиб борган. Бу маълумотда жон бор. П. Семёновнинг юқорида номи тилга олинган ўлкалар табиатини ўрганишда хизматлари катта. Аммо сайёҳ илмий фаолиятининг иккинчи томони ҳам борки, бу ҳақда шу пайтгача гапирилмаган эди. Гап олимнинг тадқиқотлари Туркистонни батамом босиб олиш учун ҳарбийларга муҳим разведка маълумотлари сифатида хизмат қилганлиги тўғрисида. Чор генераллари П. П. Семёнов — Тян-Шанский иродасига қарши ҳолатда у тўплаган маълумотлардан фойдаланган деб бўлмайди. Аксинча, олим ҳарбийларни «рус ерларини кенгайтириш»га даъват қилибгина қолмай, ўзи тўплаган маълумотларни уларга қўш қўллаб топшириб, кўпдан-кўп маслаҳат ва тавсиялар беради.

Туркистон фожиаси Оқмасжид қўлдан кетганлиги билан эмас, анча аввал бошланган. Ҳозирги Қозоғистон ҳудудининг шимолий, шимолий-шарқий томонлари XVIII асрдаёқ Россия томонидан босиб олинган эди. Кун сайин бўлмаса-да, ой сайин рус қўшинлари жануб томон силжий бошлашди. Улар ўз йўлларида айтарли жиддий қаршиликка дуч келишмади. Кўчманчи ҳолда кун кечираётган қозоқ дашти одамлари Қўқон хонлиги таъсири-тасарруфидан чиқиб мустақил яшашга ҳаракат қилишар, бир неча жузга бўлинган халқ марказий ҳокимият ва мунтазам қўшинга эга эмасди. Энг ёмони уруғлар ўртасида доимо ўзаро жанг-жадаллар олови бир дақиқа бўлса-да сўнмасди.

Ситамкор уруғни тийиб қўйиш ёки уни бўйсундириш ишқида ёнган иккинчи бир уруғ йўлбошчилари рус армиясидан нажот истаб, тинимсиз улардан ёрдам сўрашар эди. Бу эса истилочи қўшиннинг мамлакат ичкарисига бемалол кириб келишига йўл очар, ўзаро нифоқни янада кучайтириб юборарди. Шу тариқа босқинчилар қисқа муддатда деярли талофатсиз ҳозирги Олма-ота шаҳригача (ўша пайтда Верное қалъаси) кириб келишади.

Рус қўшинлари қозоқ даштини (улар қирғиз дашти деб аташган) истило қилар эканлар, «янги рус ерларида» ўнлаб ҳарбий қалъа истеҳкомларни жадал барпо этишади. Ёв қозоқ дашти афсонавий бойликлар макони бўлмиш Туркистон жанубини босиб олиш учун шунчаки бир плацдарм эканлигини яхши англар ва англатар эдики, аммо Қўқон хонлиги ўзининг шимолий ҳудудларида кечаётган ушбу воқеаларни тушунишга ожизлик қилади. Хонлик қўшинлари юрт мудофаасига пухта тайёргарлик кўриш ўрнига Шарқий Туркистон ерларига туташ ўлкаларда яшаётган туркий уруғлар билан биродаркушлик урушига киришади. Улар эса ўз навбатида мадад истаб рус қўмондонлигига юкуниб боришади.

Туркистон халқлари учун воқеалар ана шу тахлит фожиавий нуқтага етган бир пайтда (1856 йил) юртимизга П. П. Семёнов — Тян-Шанский кириб келади. Унинг асосий мақсади: Европа фанига ҳали номаълум бўлган Тян-Шан (Тангри тоғ) тоғлари силсиласига кирувчи ўлка табиати, флора-фаунасини текшириб, илмий тадқиқотлар олиб бориш эди. У Тян-Шанга 1856—1857 йиллар оралиғида икки марта сафар қилади. Ҳақиқатан ҳам география фани учун жуда қимматли маълумотлар тўплайди.

Пётр Семёнов 1827 йилда Рязан губерниясида, помешчик оиласида туғилган. Дастлаб ҳарбий мактабда таълим олади. Сўнг университетда ўқиб 1851 йил ботаника бўйича магистрлик диссертациясини ҳимоя қилади. 1853-55 йиллар Берлин университетида таҳсил кўради. Уни олим сифатида машҳур қилган нарса — Тян-Шан экспедициясидир. Шу боис унинг фамилиясига «Тян-Шанский» унвони қўшилган.

П. Семёнов Тян-Шан тоғи томон рус қўшинлари изидан кириб келади. Унинг биринчи саёҳати вақтида Иссиққўл атрофлари, Тян-Шаннинг асосий қисми Россия қўлига ўтмаган эди. Демак, руслар учун ёт бўлган бу жойлар ҳақидаги, айниқса, қаерда дарё бору қай ерда тоғ, қай бир гўша дам олиш учун қулай, қай бир манзил хавфсиз — буларнинг барчаси ҳарбий юришларга бебаҳо маълумот бўлиб хизмат қилади.

Қаҳрамонимиз саёҳати давомида кимлар билан қаерда учрашганлиги ҳақида ҳам батафсил ёзиб боради. Сибирь билан дашт чегарасини кесиб ўтишдан аввал у генерал-губернатор Густав Гасфорт билан ҳамсуҳбат бўлади. Г. Гасфорт қозоқ-қирғиз ерларини босиб олиш, ўлкани кенг миқёсда мустамлака қилишнинг ашаддий тарафдори ва иштирокчиларидан бири эди.

Гасфорт қозоқ ерларига туташ Ғарбий Сибирь губернатори бўлса-да, унинг кўзлари Туркистонга қадалганди. XIX асрда рус жамиятида ҳукм сурган порахўрлик, давлат хазинасини талон-тарож қилиш, ўғрилик губернаторни қаттиқ изтиробга солади. У тартиб ўрнатишга ҳарчанд уринмасин ҳеч нарсага эриша олмайди. Шундан у «изтиробли қалби»га қозоқ ерларидан малҳам истайди.

Ўзидан олдинги губернаторлар кўчманчи қозоқ-қирғизларни шомонликни тарк этиб мусулмонликка даъват этишиб катта хатога йўл қўйишганини Гасфорт тезда англаб етди, деб ёзади Семёнов — Тян-Шанский. Қозоқларнинг Ислом динини қабул қилишлари Россия манфаатларига кучли зарба сифатида баҳоланади. Қозон шаҳридан татар муллаларининг қозоқ овулларига келиши таъқиқлаб қўйилади. Губернаторнинг бундай ғайри инсоний қилмишлари шу билан якун топмайди. У қозоқлар учун тамоман янги дин кашф қилиш керак, деган қарорга келади. Қозоқларнинг кўчманчиликка асосланган турмуш тарзи, кўпхотинлилик насронийлар одатига ёт, шу боис бу динни қабул қилдиришнинг иложи йўқ деган фикр билан, рус давлати манфаатларига жавоб берадиган янги дин яратишга киришади. Генерал мундиридаги сўнгги «пайғамбар» тез орада ўзи ўйлаган янги дини лойиҳасини подшо Николай биринчига мактуб орқали жўнатади. «Пайғамбар»нинг мактубида бу динга яҳудийлар дини асос қилиб олиниб, уни талмуд расм-русумларидан тозалаб насронийлик руҳида қозоқларга сингдириш лозимлиги таъкидланади. Губернатор нега бошқа динни эмас, айнан яҳудийлар динини танлагани бизга қоронғу. Аммо унинг ислом динига нафратининг ҳадди-ҳисоби йўқ. У даштлик қозоқ-қирғизларга шундай паст назар билан қарайдики, калласига келган бир фикр билан сунъий равишда яратилган динга киритиш мумкин деб ўйлайди. Гасфортнинг «янги дини»» лойиҳаси билан танишган подшо Николай биринчи хатнинг чеккасига: «Динлар қонунлар моддасига ўхшаб яратилмайди», деб резолюция қўядию губернаторнинг авантюраси амалга ошмай қолади. Ачинарлиси шундаки, П. Семёнов-Тян-Шанский «оқил» ва «доно», «комусий билимлар эгаси» Гасфортнинг ғайри-инсоний фикр-ўйларини «ўта адолатли» мулоҳазалар сифатида баҳолайди. «Рус географияси»нинг фахри», «комил билимдон» ва «инсонпарвар» Тян-Шанский бу борада халқларни қуллик асоратига солишнинг юз бир макрини ўйлаб топадиган генералдан узоқлашиб кета олмайди.

Подшо саройида шон-шуҳратга иштиёқманд Гасфортни унчалик хушламайдилар. Буни унинг ўзи ҳам сезиб туради. У «Ўрта Осиёга маърифат олиб келган мендек инсон хизматлари, албатта келгусида муносиб баҳоланади» дейди сайёҳ билан бўлган суҳбатида.

Ушбу мақолада П. Семёнов — Тян-Шанский ёки рус чиновниклари фаолиятидаги «қора доғ»ларни фош қилишни ният қилмаганмиз. Фақат уларнинг Туркистон халқларига муносабатини умуминсоний ахлоқ қадриятлари нуқтаи-назаридан маънавият тарозусида тортиб кўришнигина ихтиёр этдик. Биз яна ягона ҳақиқат даъвогари сифатида қандайдир ҳукм чиқариш истагидан ҳам йироқмиз. Фақат тарихий ҳужжатларга, энг аввало П. Семёнов — Тян-Шанскийнинг «Эсдаликлар» китобига таянган ҳолда баъзи воқеалар устида адолат тарафида туриб фикр юритиш истагидамиз, холос.

Сайёҳнинг иккинчи таниши бу — ҳозирги кунда ҳаммага маълум ва машҳур Чўқон Валихондир. У Чўқонни Петербургдалигидаёқ яхши билишини, бу истеъдодли инсон Ўрта Ўрданинг аслзодалари авлодидан эканлигини, рус тилидан ташқари немис, француз тилларини яхши билишини алоҳида эҳтиром билан қайд этади. Чўқон Валихонов петербурглик рус дўстларининг илтимосига кўра қозоқ дашти харитасини чизиб берганлиги, сўнг бу харита истилочилик учун асосий манба бўлганлиги тарихдан яхши маълум. «Дўст»ларининг хиёнати Чўқон Валихоновни изтиробга солиб, буткул умидсиз этган бир пайтда ўзининг устозларидан бири бўлган П. Семёнов — Тян-Шанский унга яна бир карра панд беради. «Генерал-губернатор Гасфортга Валихоновни қирғиз кийимида савдо карвони билан Қошғирга юборишни маслаҳат бердим» — деб ёзади сайёҳ. «Орадан бироз вақт ўтгач менинг бу режам муваффақиятли амалга оширилди». «Устоз»нинг бу режасидан асл мақсад Валихоновни разведкага жўнатиш эди. Биз Чўқон Валихонов рус ҳарбийларига Шарқий Туркистондан қандай маълумотлар олиб келгани тафсилотига киришмаймиз. Фақат Чўқоннинг Қошғарга сафаридан улар жуда-жуда мамнун бўлганликларини эслатиб ўтмоқчимиз, холос.

Қаҳрамонимиз йўл-йўлакай «рус ерларини жонбозлик билан кенгайтираётган» ўнлаб «жасур», «истеъдодли» рус зобитлари билан учрашганлигини ёза туриб, уларнинг барчаси ичкиликка рўжу қўйиб, асосий ишдан чалғиб қолишаётганини афсус-надоматлар билан хотирлайди.

Ўлка табиатини илмий жиҳатдан тадқиқ қилишни мақсад қилган сайёҳ-олим йўлида учраган ҳар бир яхши нарсадан Россия манфаатларини кўзлайди. Тоғолди ерларининг унумдорлигидан ҳайратга тушган сайёҳ бу ерларда кучли рус мустамлака ҳокимиятини ўрнатишни орзу қилади. Фақатгина орзу қилибгина қолмай бу ерда буғдой, арпа, маккажўхори ва бошқа экинлардан қанча ҳосил олиш мумкинлигию, улар йилнинг қай бир вақтида экилиб қай бир пайтида етилишигача аниқ ҳисоб-китоб қилади.

Қорабулоқда Тошкент атрофидан кўчиб келган деҳқонлар қўналғасига дуч келади. Кўчманчилардан фарқли равишда уларнинг юксак деҳқончилик, боғдорчилик ва суғориш иншоотлари олимнинг диққатини тортади. У тошкентлик деҳқонлар ҳаёти билан чуқурроқ танишади. Маълум бўладики, ўзларини «тошкентлик» деб атаганларнинг кўпчилиги Сибирь каторгаларидан қочиб келганлар экан. Улар ўзбеклардан деҳқончилик ва боғдорчиликни ўрганиб сўнг «янги рус ерларига» кўчиб келишган экан. Айниқса, «тошкентликлар»нинг меҳмондўстлиги уни қойил қолдиради. Умуман, туркистонликларнинг меҳмондўст, саховатпешалигини қайта-қайта эътироф этади. Шундай бўлса-да, сайёҳ ҳамиша казаклар қўриқчилигида юради.

Маҳаллий халқнинг ёрдами туфайли ўта хавфли экспедициядан соғ-омон қайтган П. Семёнов — Тян-Шанский Гасфорт билан учрашгани ҳамоноқ уни дарҳол босқинчиликка ундай бошлайди. Ўрта Осиёда Россия мавқеини мустаҳкамлаб, чегарамизни янада кенгайтириш мумкинлигини уқтириш менинг бурчимдир, деб эълон қилади. Туркистоннинг узил-кесил босиб олинмагани ўта беъманиликдир, бу ўлкаларни тезроқ забт этиш Россия олдидаги асосий вазифамиздир, дейди. Сайёҳ эътибор-аҳамияти жиҳатидан жуда муҳим маълумотларни генерал-губернаторга зўр мамнуният билан тақдим қилади. Олимнинг мулоҳазаларини Густав Гасфорт диққат билан эшитади. «Гасфорт, — деб ёзади у, — тажрибали ва жасур қўмондон сифатида Туркистон хонликлари билан ҳарбий тўқнашувдан сира ҳам қўрқмасди; аммо у Петербург ҳокимияти олдида ўз мансабидан ажралиб қолишдан жуда чўчирди».

П. Семёнов — Тян-Шанскийнинг «Эсдаликлар» китобида кўплаб рус зобитлари ҳақида ҳам турли мавзудаги маълумотлар келтирилган. Буларнинг барчаси кейинчалик Чимкент, Тошкент каби шаҳарларимизни босиб олишда қатнашган кишилардир. Уларнинг ҳаммаси «жасур», «ақлли» каби сифатлар билан улуғланиб, битта камчилиги — ароқхўр пиянисталиги ачиниш билан тасвирланади. Зобитларнинг ойлик маоши миқдори жуда кам бўлишига қарамасдан, уларнинг баъзилари шунга қаноат қилиб яшашарди, дейди сайёҳ. Қолганлари-чи? Асосий кўпчилик овулларни талаб туркистонликларнинг мол-мулки ҳисобига кун кечиришарди. Талончиликдан ташқари, зобитлар ерликлардан катта миқдорда совғалар олишар, солиқлар солишарди.

Босиб олинган Туркистон ерларига минглаб рус мужиклари ва казакларининг кўчиб келиб ўрнашаётганлигини сайёҳ қизғин қўллаб-қувватлайди. Русларнинг қўрғон-қуналғалари қанчалик кўп бўлса, Россия манфаатлари ва ҳокимияти ишончли ҳимоя қилинган бўлади дея «таълим» беради Тян-Шанский. Унинг режаси бўйича Русия чегаралари Хитойнинг ичкарисидан ўтиши, Шарқий Туркистон ҳам рус ҳукумати таасаруфида бўлиши керак эди. У Петербург чиновникларининг Туркистонни босиб олишга қатъий киришмаётганлиги (1856 йилда)дан қаттиқ ранжиганлигини бир неча бор изҳор қилади. «...Ўлкани мустамлакага айлантириш Россия олдида Амур бўйини босиб олишдан кўра ҳам улуғ хизмат ҳисобланади, буни албатта келгусида тарихнинг ўзи баҳолайди. Ҳозирча эса биз олиб бораётган илмий тадқиқотлар Осиёнинг энг ичкарисида илк бор «фаннинг машъали» бўлади» деб ёзади. Олимнинг «илмий тадқиқотлари»» фанга қанчалигу, босқинчи қўшинларга қанчалик хизмат қилганлигини бир чеккага суриб, Осиёда биринчи бор фан чироғини ёққанлиги даъвоси ҳамма нарсадан ўтиб тушади. Сайёҳнинг даъвоси жуда баланд. Гўёки Осиёда илм машъалини илк бор у ёқаяпти. Шу жойга етганда мулоҳаза юритиб баҳс-мунозара қилиш даъвога нисбатан мутлақо арзимас эканлиги сезилиб қолади. Сабабини ўқувчи ҳам яхши тушуниб турибди деб ўйлайман.

Адолат юзасидан айтганда, П. Семёнов — Тян-Шанский ўлкага «маданият» олиб келган бошқа сафдошларидан фарқли ўлароқ туркистонликларни очиқ ҳақорат қилмайди. (Масалан, Верешчагинга ўхшаб). Уларнинг ҳаётидаги яхши нарсалардан завқланади. Иложи борича маҳаллий халқ билан дўстона муносабатда бўлишга ҳаракат қилади. Аммо Россия манфаатларини ҳамма нарсадан — халқларни озод, мустақил, дину урф-одатларида эркин бўлишидек умуминсоний қадриятлардан ҳам устун қўяди. У маърифатли инсон ва олим сифатида Россиянинг мустамлакачилик сиёсати ўлка халқлари бошига қанчалик кулфатлар солишини яхши биларди. Албатта, Туркистон истилоси сайёҳнинг хоҳиши оқибатида амалга ошмаган. Бироқ ўлкани босиб олишда, бойликларини талашда, русларнинг ҳукмронлигини ўрнатишда ҳам амалий фаолияти, ҳам генералларга маслаҳат-тавсиялари билан ўз ҳиссасини қўшади. Биз истаймизми, йўқми — рус сайёҳи Пётр Семёнов — Тян-Шанский экспедицияси тарихи мустамлакачилик тарихи билан чамбарчас боғлиқдир.

Малик Набиевич НАБИЕВ

Ўзбекистон кимё фани ва саноати оғир жудоликка учради. 1992 йил 10 октябрь куни кимё фанининг минерал ўғитлар технологияси бўйича ташкилотчиси, Абу Райҳон Беруний номидаги Давлат мукофоти совриндори, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби, академик Малик Набиевич Набиев 80 ёшида узоқ давом этган хасталикдан сўнг вафот этди.

У 1913 йил 18 январда Тошкент шаҳрида деҳқон оиласида туғилган. 1935 йилда Иваново кимё-технология институтини тамомлади. 1935-40 йилларда Украинадаги Горловск шаҳрида азот-ўғит заводида ишлади. 1940-43 йилларда Чирчиқ электрохимия комбинатининг бош инженери, директори бўлди. 1943-48 йилларда Республика Министрлар Советида Давлат план қўмитаси раисининг биринчи ўринбосари бўлиб ишлади. 1948-51 йилларда Чирчиқ электрохимия комбинати ва ТошГИДда меҳнат қилди. 1956 йилдан 1960 йилгача Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасида бўлим бошлиғи бўлди. 1951 йилда М. Н. Набиев томонидан Ўзбекистон Фанлар Академиясининг Кимё институтида ўғитлар лабораторияси ташкил қилинди ва у 1966 йилда бўлимга айлантирилди 1992 йилда алоҳида Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академиясининг Ўғитлар институти бўлди. 1956 йилда М. Н. Набиев Ўзбекистон Фанлар Академиясининг академиги этиб сайланди. 1966 йилдан 1986 йилгача Фанлар Академияси президиумининг аъзоси эди ва кимё-технология бўлимини бошқарган. 1957 йилдан 1987 йилгача Ўзбекистон кимё журналининг бош редактори бўлди.

М. Н. Набиев номи дунёга танилган олим эди. Минерал ўғитлар соҳасида у яратган мактаб чет элларда ҳам маълумдир. Унинг фосфатларни азот-кислота билан қайта ишлаш бўйича олиб борган фундаментал изланишлари, ресурсларни сақлаш ва минерал ўғитларнинг чиқиндисиз технологияси, микроэлементлар ва физиологик моддалар билан бойитиш соҳасидги ишлари муваффақият қозонди.

М. Н. Набиев инсон соғлиги учун зарарли бўлган «бутифос» дефолиантини пахтачиликда қўлламаслик учун тинмай курашди. У зарари кам, самарадорлиги юқори бўлган дефолиантларни яратди. М. Н. Набиевнинг ишлари кенг кўламлилиги ва тугаллиги билан ажралиб туради.

Республика кимё саноатида унинг хизматлари чексиздир. М. Н. Набиев саноат, қишлоқ хўжалиги ва фан талабларини жуда яхши биладиган олим эди.

М. Н. Набиев Ўзбекистон иқтисоди, фани ва мустақиллигини тиклашда улкан ҳисса қўшган зиёлилар қаторига киради.

М. Н. Набиев 500 дан ортиқ илмий ишлар, 156 та ихтиро, 15 та монография ва 10 та тўплам муаллифидир. Унинг раҳбарлигида 110 дан зиёд докторлар ва фан номзодлари етишиб чиқди.

Академик М. Н. Набиевнинг кўп қиррали фаолияти кўплаб орден, медаль ва Фахрий ёрлиқлар билан тақдирланган.

Академик М. Н. Набиевнинг қатъийлиги, дилкашлиги, инсонийлиги ва талабчанлиги ўзгача эди. Улкан фан мактабининг шаклланиши ва мустаҳкамланишининг бошида турган забардаст олимнинг порлоқ хотираси қалбларимизда сақланиб қолажак.

И. Каримов, Ш. Йўлдошев, А. Муталов, Р. Ражабов, И. Жўрабеков, М. Қорабоев, С. Саидқосимов, М. Салоҳиддинов, А. Холмуродов, А. Абдувоҳобов, С. Усмонов, К. Ғуломов.

ШОЙМАРДОНБОЙ КАСБИНИ ЎЗГАРТИРДИ

ДЕНОВ районидаги Шўкул Худойназаров номли колхозда истиқомат қилувчи Шоймардон Туробов ёши олтмишнинг қорасини олганда касбини ўзгартирди — нонвойликни ташлаб этикдўзликка ўтди.

Гап шундаки, бундан кўп йиллар илгари Шоймардон ака пойафзал фабрикасида ишлаган, ташкил ишнинг бирмунча ҳадисини олган эди.

Ҳозир Шоймардон ака ямоқчилик билан банд. Чунки — жамоа хўжалигида ямоқчилик билан шуғулланадиган уста йўқ экан. Шоймардон ака раҳбарлар билан кенгашиб, шартта ана шундай устахона очиб олди.

Ўз мухбиримиздан.

• *Муносабат*

АВВАЛ ЎЗИМИЗГА БОҚАЙЛИК

БИР вақтлар собиқ мамлакатнинг бош газетаси ҳисобланган «Правда» бугун қийин аҳволга тушиб қолди.

Нима ҳам дердик, кўпга келган-тўй-да. «Правда» рўзномасини мудом қўллаб-қувватлаб турган КПСС Марказий Қўмитаси йўқ. Аммо собиқ коммунистлар уни ёлғизлатиб қўйишмади. Улар коммунистик ғоялар тантанаси учун ҳатто нафақаларини ҳам аяшмаяпти. Яқинда ушбу газета Томди районида истиқомат қилувчи А. Ерсултановнинг телеграммасини чоп қилди. Унда шундай дейилади: «КПСС аъзолари гуруҳи 1991 йил октябрдан бошлаб партия бадалларини сизнинг ҳисоб рақамингизга ўтказди».

Ушбу телеграммани ўқиб таажжубландим. Ўтган йилнинг октябрь ойидан бошлаб «Правда» рўзномасига аъзолик бадалларини ўтказаётган КПСС аъзоларини ким рўйхатга олди экан?

Томди туман газетаси шу кунларда ғоят қийинчилик билан чоп этилмоқда. Собиқ коммунистлар аввал ўз туман рўзномаларига аъзолик бадалларини ўтказганларида, анча савобга қолишган бўлишармиди? Яна ким билади дейсиз. Ҳар кимнинг ўз эътиқоди бўлади.

ЯНГИ ЦЕХ ИШГА ТУШИРИЛДИ

Зафаробод пахта заводи жамоаси бу йилги ҳосилни қабул қилиб олиш учун тайёргарлик ишларини сифатли бажардилар. Яқинда заводда чанг ушлагувчи махсус механизмлар ўрнатилган янги цех ишга туширилди. Бу пахтани қабул қилиб олиш, сақлаш ва қайта ишлашда жуда қўл келади.

СУРАТЛАРДА: 1. Янги цехнинг умумий кўриниши. 2. Созловчи Шоймуҳаммад Тошниёзов ва корхона бош муҳандиси Холмат Қурбонқулов келгуси ишлар ҳақида маслаҳатлашмоқдалар.

Ш. ИБРОҲИМОВ олган суратлар.

ЎЗИ — МУАЛЛИФ, ЎЗИ — ҲОМИЙ

ҚОҒОЗ қимматлашган, босмахона харажатлари кун сайин ошиб бораётган бир пайтда Конимехлик журналист Норбек Хўжаахмедов ўз ҳисобидан «Меҳнат самараси» — «Биз улғайган элда» номли тарихий очерклар тўпламини нашрдан чиқарди.

Ушбу китоб Конимех районининг 1925 йилдан кейинги иқтисодий-ижтимоий ҳаётини қамраб олган. Тўпламда тумандаги хўжаликлар тарихи ҳақида батафсил ҳикоя қилинган.

— Китобни ўз ҳисобимдан чиқардим, — дейди муаллиф. — Бунинг учун мен 15 минг сўм харж қилдим. Бу албатта ўтган йилнинг баҳоси. Энди Конимехнинг Октябрь тўнтаришигача бўлган даври ҳақида китоб ёзмоқчиман. Бунинг учун мен етарли маълумотларга эгаман.

Норбой Хўжаахмедовнинг китоби ҳозирги кунда 30 сўмдан сотилмоқда. Муҳими — китобга талабгорлар кўп.

НАФАҚА ЁШИГА ЕТГАЧ ЭСА...

САЛОҲИДДИН СОЛИЕВ учун бу йил омадли бўлди. Унинг «Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриётида чоп этилган «Тоғасига ўхшайди» ва «Умр савдоси» номли тўпламлари бирин-кетин кўп нусхада босмадан чиқди.

Узоқ йиллар маориф, савдо ва совет ташкилотларида фаолият кўрсатган Салоҳиддин ака нафақа ёшига етгач; ўзининг ёзувчилик истеъдодини кўрсата олди. Ҳар иккала китоб муаллифнинг ўз ҳисобидан чоп этилган бўлса-да, навоийлик адабиёт мухлислари Салоҳиддин аканинг истеъдодига чинакамига тан беришди.

М. МАРДИЕВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

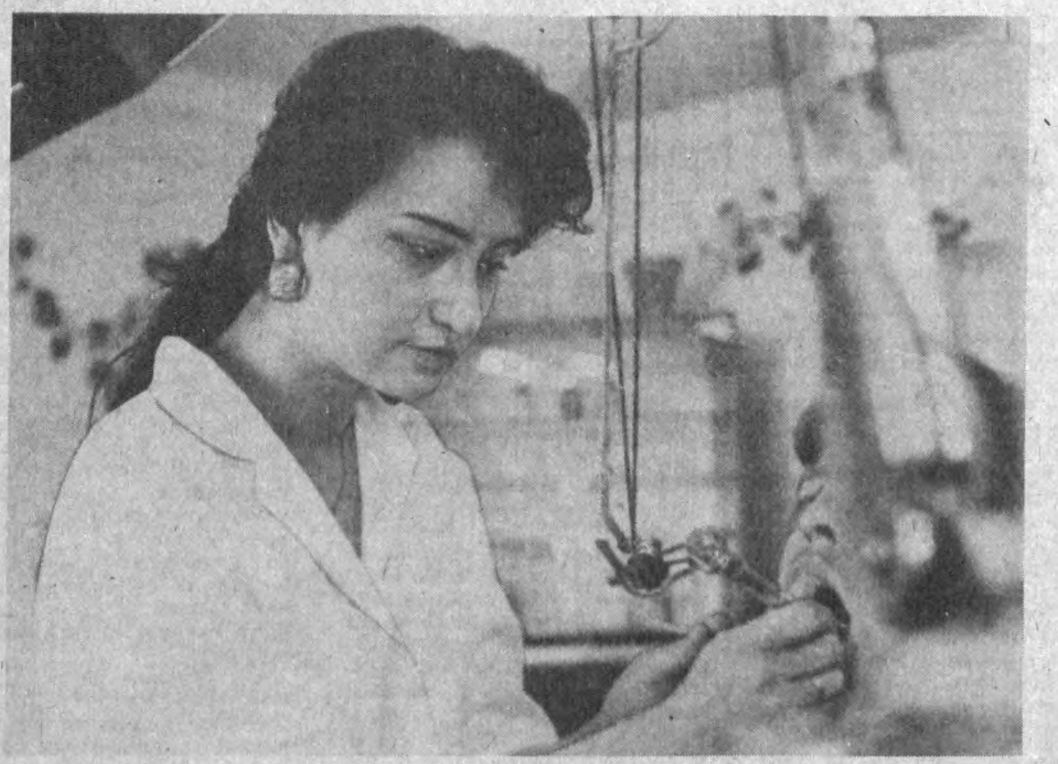

Тошкентдаги 10-тиш касалликлари поликлиникасида даволаш ишлари куну тун йўлга қўйилди. Врачлар жадвал бўйича навбатчилик қилишади. Тиш профилактикаси, ортопедия сунъий тиш қўйиш, физиотерапия ва лазер нури билан даволаш бўлимлари ишлаб турибди.

Поликлиника Тошкент тиббиёт олийгоҳининг ўқув базаси ҳам ҳисобланади. Талабалар ўзларининг билимларини амалий иш билан бирга пухта олиб боришмоқда.

СУРАТДА: даволовчи врач Айна Аймедова иш устида.

Э.БОТИРОВ олган сурат.

«ЁШЛИК» ЖУРНАЛИ ЧИҚМАЯПТИМИ?

«Ёшлик» журналининг доимий ихлосмандиман. Бултур 1992 йил учун тўлиқ ёзилган эдим. Афсуски, бу йил журналнинг биринчи ярим йилдаги сонларини барибир шаҳардаги дўкончалардан харид қилишга тўғри келди. Чунки алоқа бўлими орқали олишга ҳеч имкон бўлмади. Ҳозир ҳар куни дўкон қарайман, август-сентябрь ойлари ўтиб кетди-ю, бироқ «Ёшлик»нинг бу сонлари сотишга чиқмади. Бунинг сабаби нимада!

У. ҚЎЧҚОРОВА,
Тошкент шаҳрининг Чорсу мавзеси, 1-уй, 43-хонадон».

«Ёшлик»нинг 7-8 сонларини олишнинг имкони бўлмади. У ҳатто сотувга ҳам чиқмаяпти. Ҳолбуки, Республика Президенти ўз ҳимоясига олган ва йилнинг охиригача етадиган маблағ ажратган ёшлар нашрлари рўйхати «Туркистон» рўзномасида эълон қилинган, «Ёшлик» унда биринчилар қаторида турган эди. Нега журнал чиқмаяпти!

Р. ХУДОЙҚУЛОВ,
Бўка».

«Маърифат» газетининг шу йил 26 август сонида «Ёшлик» журналининг янги сонлари ҳақида ҳикоя қилинган. Унда айтилишича, журнал бундан буён мактаб билан ҳамкорлик қилишга катта эътибор қаратмоқда. Абдулла Ориповнинг адабиёт дастуридан ўрин олган асарлари яратилиши тарихи ҳақида шоирнинг ҳикоялари эълон қилинган. Биз — ўқитувчилар учун бундай жажжи дарсликлар сув билан ҳаводек зарур. Лекин журналнинг бу сонини топа олмаяпмиз.

Шавкат СУВОНҚУЛОВ,
Самарқанд вилояти».

Таҳририятга сим қоқиб, шундай саволлар билан мурожаат қилаётган журналхонлар ҳам оз эмас. Шу боис икки оғиз изоҳ беришни лозим топдик.

Биз ўтган йили «Ёшлик» журналига ёзилган муштарийларни то йилнинг охирига қадар журнал билан таъминлаш ниятидамиз. Президентимиз ажратган маблағ шундай имкон яратиб беради, деб умид қиламиз.

Чиндан ҳам журнал кейинги сонларда мактаблар, хусусан, тил ва адабиёт, тарих ўқитувчилари билан яқиндан ҳамкорлик қилишга интилмоқда. Бунинг сабаби — ҳозир давр талабидан келиб чиқиб янги дастур тузилди, аммо дарсликлар яратилгунча одатда, йиллар ўтади. Ҳаёт эса кутиб турмайди. Шунинг учун ҳам биз аввалги дарсликларда бўлмаган Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов, Ҳалима Худойбердиева каби таниқли шоирлар ҳақида дастур асосида жажжи дарсликлар тайёрладик. Улар бу йил эълон қилинади. Келаси йили Одил Ёқубов, Пиримқул Қодиров, Ўткир Ҳошимов, Ойдин Ҳожиева, Жамол Камол, Омон Матжон, Гулчеҳра Нуриллаева каби қатор адибу шоирлар, уларнинг дастурда мавжуд бўлган асарларининг яратилиш тарихи, таҳлили, таржимаи ҳоли, биографияси муштарийлар эътиборига ҳавола этилади. Улар ўша ижодкорнинг ўз оғзидан ёзиб олиниши билан қадрлидир.

Журналнинг 7-8 сонида Одил Ёқубов, Йўлдош Эшбек, Усмон Қўчқор, Қутлибека каби сиз севган шоиру адиблар асарлари, ўлимдан кейинги ҳаёт ҳақидаги ғаройиб нақл, оламга машҳур хонанда Майкл Жексоннинг аломат ҳаёт йўли ҳақидаги ҳикоя, муҳаббатнинг сўнгги мактуби... ёритилган.

Журналнинг 9-10 сонлари эса тўлиғича муҳаббат мавзуига бағишланган. Агар ушбу сонни олсангиз Эркин Воҳидов, Эркин Самандар, Шукур Ҳолмирзаев, Жамол Камол, Рауф Парфи, Гулчеҳра Нуриллаева, Тўра Мирзо, Шароф Бошбеков, Хуршид Дўстмуҳаммад каби қатор севимли ижодкорларимизнинг, Рустам Ғоиповдек хонандаю Исфандиёрдек мусаввирларнинг яна қатор ёшларнинг Оллоҳга, Ватанга, онага, ҳаётга севгиси... муҳаббат ҳақидаги қарашларидан огоҳ бўласиз. Журналнинг ушбу сонига жамланган муҳаббат, никоҳ, оила, жамият ва айрилиқ фожиаси ҳақидаги беҳисоб кишилар нуқтаи назари камалак жилосидек ранг-баранглиги билан сизни мафтун этади, деб умид қиламиз.

Журналнинг савдога чиқиши, ўқувчиларнинг қўлига етиб бориш-бормаслиги масаласига келсак, бизга айтишларича, мутасадди ташкилотлар бу иш билан жиддий шуғулланаётир. У яқин орада сизнинг қўлингизга етиб боради ва ҳеч қачон хонадонингизни тарк этмайди.

Таъбир жоиз бўлса, ҳозир барча нашрлар қатори «Ёшлик» журналига ҳам 1993 йил учун обуна давом этмоқда. Агар сиз 180 сўмни аямасангиз, келаси йили ойноманинг 12 сони хонадонингиз меҳмони бўлади.

Ғаффор ҲОТАМ,
«Ёшлик» журналининг бош муҳаррири.

• Спорт

«АНДИЖАНКА» ҲАЛҚАРО ТУРНИР ҒОЛИБИ

МАЪЛУМКИ, «Андижанка» жамоаси сентябрь ойида Малайзияга жўнаб кетганди. Машҳур жамоа Ҳинд океани қирғоғидаги мўъжизакор мамлакатда тўққиз кун бўлди. Биз «Андижанка» бош мураббийси, хизмат кўрсатган устоз М. Д. Ким билан суҳбатлашиб, саёҳат хотиралари, чим устида хоккей бўйича халқаро турнир таассуротлари ҳақида гапириб беришини илтимос қилдик.

— Малайзияни ривожланишдан орқада қолган, камбағал мамлакат деб тасаввур қилардим. Бизга доим шундай деб ўқитишган эди. Аммо у ерда бунинг аксини кўрдим. Куалалампур шаҳрида бизни очиқ чеҳра билан кутиб олишди. Ғоят озода, сокин кўчалар, кафтдек текис йўллар билан ҳашаматли бинолар ёнидан ўтиб бориб, денгиз қирғовидаги ажойиб меҳмонхонага жойлашдик.

Гўё эртаклар оламига тушиб қолгандаймиз. Бу ерда бизда ўсмайдиган бананлар, апельсин, мандаринлар, какос ёнғоқлари етиштирилар экан. Пальма дарахтлари кўзни қувонтиради. Малайзияликлар тайёрлаган электрон ҳисоблаш машиналари, магнитофонлар, телевизор ва турли радиотехника жаҳон бозорига чиқарилар экан. Каучук экспорт қилинаркан.

Халқнинг яхши турмуш кечираётганлиги уларнинг юзидан сезилиб турибди. Малайзияликлар самимий ва хушмуомала эканлар. Шуниси таажжублики, бу ерда ерли аҳолидан ташқари, хитой, инглиз, араб каби миллатлар, будда, мусулмон, хрестьян, католик каби динларга сажда қилувчилар яшаётганликларига қарамай, миллатлараро адоват йўқ. Ҳар бир миллат ёки дин байрамини бошқалар ҳам бирга нишонлайвераркан. Энг асосийси, ўзаро ишонч кучли экан. Улар одамларни меҳнати, билимига қараб қадрлашаркан. Малайзияликларнинг кўп йиллик инглиз мустамлакасидан сўнг эришган ютуқларининг асосий сабаби ҳам шунда бўлса керак.

— Малайзияликлар Ўзбекистонни билишармикан?

— Очиғини айтсам улар Ўзбекистон ҳақида деярли тасаввурга эга эмас. Кўпчилиги республикамиз номини биринчи бор тилга олганликлари мени ғоятда ажаблантирди. Лекин биз уларга Ўзбекистоннинг чим устида хоккей жамоаси нималарга қодирлигини кўрсатдик. Энди улар республикамиз номини эсдан чиқаришмаса керак.

— Турнир ҳақида батафсилроқ гапириб берсангиз.

— Малайзия аёллар терма жамоаси Барселонада ўтказилган олимпиаданинг чим устида хоккей мусобақаларида бронза медалини қўлга киритганини яхши биламиз. Умуман Куалалампурда чим устида хоккейга қизиқиш катта экан. Халқаро турнир ғоят гўзал, махсус ўйингоҳда ўтказилди. Дастлаб «Қироллар клуби» жамоаси билан майдонга тушдик. Хоккейчиларимиз ўйиннинг дастлабки дақиқалариданоқ ҳужумга ўтиб, мезбонларни шошириб қўйишди.

Учрашувнинг биринчи ярми 2:0 ҳисобида якунланди. Тўпларни рақиб дарвозасига Анаида Авестисян ва Зарифа Юсупова киритдилар. Ўйиннинг иккинчи ярмида яна шу хоккейчилар ҳамда Гулчеҳра Ворисова, Феруза Макаева ўзини кўрсатишиб, ҳисобни 6:0га етказдилар. Бу катта шов-шувга сабаб бўлди. Турли рўзномалар, ойномалар биз ҳақимизда ёзишди, телевидение, радиода хабарлар берилди.

Пойтахтнинг «Рувал челенгер клуб» жамоасини ҳам 2:0 ҳисобида доғда қолдирдик. Турнирда иштирок этаётган Ирландия жамоасини ҳам шундай ҳисобда мағлубиятга учратдик. Бу гал дарвозани Ф. Макаева ва яна З. Юсупова аниқ нишонга олди. «Андижанка» турнир ғолиби бўлди. Малайзиялик хоккейчилар Андижонга келиб мусобақаларда иштирок этиш, ўзаро ҳамкорлик қилиш ниятини билдирдилар.

— Малайзияга бориб-келиш, маблағ масаласида қийналмадингларми?

— Йўқ. Харажатларни Андижон ип-газлама комбинати ўз зиммасига олганди. Шуни ҳам айтиб ўтиш кераки, энди «Андижанка» мазкур комбинат жамоасига айланди. Унинг бош директори А. Аҳмадалиевнинг бизга кўрсатаётган ёрдамидан чексиз миннатдормиз.

Жамоамизни бир нарса ранжитяпти. Хоккейчи қизларимиз яшаётган 5-микрорайондаги ётоқхонамизда сафардалик чоғимизда тез-тез ўғирликлар содир бўляпти. Ўтган гал сафардан қайтганимизда Гулчеҳра Ворисованинг буюмларини кимдир олиб чиқиб кетибди. Бу гал эса Анаида Авестисьяннинг хонасига ўғри кирибди. Телевизор, кондиционер, бошқа турли буюмлари йўқ. Нима дейишга ҳам ҳайронсан. Кўнгилсиз ҳодиса айбдорларини топиш учун ички ишлар ходимлари бутун чораларни кўрадилар, деб ўйлаймиз. Чунки республика шарафини ҳимоя қилишга бутун куч-қувватини бағишлаган инсонлар осойишталиги, кўнгил хотиржамлигини сақлаш шарт.

Суҳбатдош:
Т. СИДДИҚ.

• Акс садо

МАЖБУРИЙ БЕКОРЧИ

«Халқ сўзи»нинг 1992 йил 31 июль кунги сонида «Маошимизнинг хўжайинлари бор экан» мақоласининг муаллифлари Н. Ғуломова, Х. Саидовалар билан бир ётоқхонада турганмиз. Биз қураётган ҳуқуқий давлатнинг бир фуқароси сифатида дугоналарим каби менинг ҳам ҳуқуқим камситилди.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси лойиҳасининг X боби 41-моддасида «Давлат фуқароларнинг Конституция ва қонунларида мустаҳкамланган ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлайди», — деган сатрларни ўқир эканман, руҳимда аллақандай енгиллик сездим. Бироқ, бу жумлаларнинг ҳаётга қандай (қачон) тадбиқ қилинишини ўйладим-у, ўзимнинг ҳозирги аҳволимдан хўрлигим келди. Гап шундаки, мен ҳам 1991 йил 1 сентябрдан бошлаб Республика ўқув ишлаб чиқариш марказида 3 ойлик курсда таҳсил олгач, меҳнат кўникмасини ўташ учун Тошкент тўқимачилик фабрикасига юборишди. Белгиланган муддат тугашига 5-6 кун қолганида икки ой «Мажбурий меҳнат»ни ўташ лозим деган гап чиқаришди. Лекин ўқув марказида бизга бундай «тартиб»нинг мавжудлиги ҳақида ҳеч нарса айтишмаганди. Табиийки, норозилик пайдо бўлди. Биз ишлаётган 1-цех бошлиғи Кулеш Қорабоев гўё биз унинг қўл остидаги жонсиз қўғирчоқлару, устимиздан ҳоҳлаганича ҳукмронлик қила олишини намойиш қилиб: «Агар 2 ойлик мажбурий меҳнат муддатини ўтамас экансиз, ойлигингиз ҳам, ҳужжатларингиз ҳам берилмайди», — деб дағдаға қилди. Сўнгра бир гуруҳ дугоналаримиз билан 1-тўқув фабрикаси директори Ўткир Акбаровнинг қабулига кирдик. Бироқ у киши ҳам на «мажбурий меҳнат» тўғрисидаги қоидани кўрсатолди, на ҳужжатларимизни бериш тўғрисида кўрсатма берди. Ана шунга ҳам 3 ой ўтаяпти. Ўткир Акбаровнинг кўрсатмаси билан 15-ётоқхона коменданти паспортимизни бермасдан ушлаб турибди. Бирор жойга ишга жойлашиш учун паспорт зарур. Уч ойдирки, ғирт бекорчиман.

Гулнора АЗИЗОВА,
Фарғона вилояти, Ўзбекистон райони, Кичик-Тагоб қишлоғи.

ҚАНЧА ОЛТИН САРФЛАНГАН?

САМАРҚАНДДАГИ Тиллакори мадрасасини таъмирлашга қанча олтин ишлатилган? Бу саволга ҳар ким турлича жавоб бераяпти.

Шундай ҳолларни ҳисобга олиб Самарқанд вилоят ҳокимлиги шаҳарнинг қисқача тарихи ва бугунги куни тўғрисида ҳикоя қилувчи янги китобчалар чоп этишга қарор қилди. Яқинда бу масала билан шуғулланувчи ишчи гуруҳи тузилди ва унга Самарқанд олий ўқув юртларининг етакчи олимлари жалб этилди.

М. МУҚИМОВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

• Маданият янгиликлари

«ТАРОНА» ТЕРИМЧИЛАР ХИЗМАТИДА

Балиқчи район маданият уйи қошидаги «Тарона» ашула ва рақс ҳаваскорлик дастаси ўзининг янги тайёрлаган концерт дастурини дала шийпонларида намойиш эта бошлади. Улар Бўстон, Ўзбекистон, Охунбобоев, Гулистон жамоа хўжалиги пахтакорлари меҳмони бўлдилар. Ҳаваскор артистлардан Муҳаммаджон Чеваров, Икромжон Бўронов, Гулнора Ҳакимова, Тоҳиржон Ражаббоев, Қаҳрамон Мадаминовлар ижросидаги қўшиқ ва рақсларни пахтакорлар мароқ билан томоша қилдилар.

«ПОДАНИ КИМ БОҚАДИ?»

Андижон вилояти Асака тумани маданият уйи қошидаги халқ театри жамоасининг Айниддин Зайниддинов қаламига мансуб «Подани ким боқади?» спектакли кўриги бўлиб ўтди. Асарни иқтидорли режиссёр О. Худойбердиев саҳналаштирган. Музикаларни эса Одилжон Жўраев басталаган. Асардаги асосий ролларни ҳаваскор артистлардан Х. Отахонов, О. Жўраев, И. Умрзоқов, М. Тешахўжаев ва бошқалар ижро этмоқдалар. Спектаклни мухлислар мамнуният билан кутиб олдилар.

Халқ театри жамоаси йил охирига қадар драматург Шароф Бошбековнинг «Ер барибир айланаверади» асари асосида саҳналаштириладиган спектаклни тақдим этишни режалаштириб қўйганлар.

С. СИРОЖИДДИНОВ.

ҚАЧОН ХУСУСИЙЛАШТИРИЛАДИ?

БОЗОР ИҚТИСОДИЕТИ ҲАР КИМГА ЎЗИГА ЯРАША ТАШВИШ ВА МУАММОЛАР КЕЛТИРДИ.

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН респупликаси уй-жой, коммунал хўжалиги вазирлигида бир қанча қийинчиликлар юзага келмоқда. Уй-жойларни тубдан таъмирлаш ишига 1992 йил учун 54,8 миллион сўм ўрнига 8,8 миллион сўм ажратилди. Шаҳар ва район марказларини ободонлаштиришга 127 миллион сўм ўрнига 35 миллион 724 минг сўм маблағ берилди. Бу арзимас пул бугунги тақчиллик даврида нимагаям етарди?

Яна бир масала: ҳозирги вақтда уй-жой хўжалиги, меҳмонхона ва ҳаммомлар ҳам бевосита давлат қарамоғида кун кечирмоқда. Мазкур соҳаларни ҳам давлат тасарруфидан чиқариб, хусусийлаштириш ва шу тариқа боқимандачиликдан озод қилиш пайти етмадимикан?

М. АҲМЕДОВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

ШУ КУН МУАММОЛАРИ

МАШИНАНИ... БОЙВАЧЧАЛАР МИНИШМОҚДА

Бензин тақчиллиги Сурхондарёда ҳам ошдан қуруқ қолган арвоҳдек қалқиб юрибди. Вилоятнинг энг гавжум шаҳри — Денов кўчаларида машиналар сийраклашиб қолди.

Аммо бундай тақчиллик ишбилармонларни авжига чиқариб юборди. Улар аллақаерлардан 92 деган бензинни топиб келишди ва ҳар килосини 30—35 сўмдан пуллашмоқда.

Ўзингиз биласиз, деновликлар савдолашишни ёмон кўрадилар, 100 сўм бўлса ҳам деновлик ишбилармонларнинг машинаси тўхтамайди. Автокорхоналарнинг кўпи тўхтаб ётибди. «Жигули»лар эса қанот чиқармоқда. Нарх бўлса кун сайин ўсиб бормоқда. Масалан: 30 сентябрь куни Шўрчи районида бензиннинг нархи 40 сўмга чиқди.

Қани кўрамиз бу нарх қаергача борар экан.

Тожиддин РАЗЗОҚ,
«Халқ сўзи» мухбири.

ТИЛ БИЛГАНГА МУКОФОТ

НАВОИЙ шаҳрида давлат тилига ўтиш суст кечаётганлигини яшириб ўтирмаймиз.

Қонун фақат ташвиқот билан амалга ошмайди. Кези келганда унга моддий таянч ҳам керак.

Яқиндан бошлаб Навоий электр алоқа корхонаси давлат тилида мижозлар билан суҳбатлаша оладиган ходимлар учун қўшимча ҳақ жорий этди. Энди ўзбек тилини қадрлайдиган, уни ҳурмат киладиганлар кўпайиб қолса, ажаб эмас.

Ўз мухбиримиз.

• Инсон ва табиат

Кобранинг биз билмаган ҳунарлари

Илон билан инсон ўртасида қандай боғлиқликлар бор! Бирор кишига фириб берган одамга илондай маккор-да, ёқинқирамаганига эса «илондай совуқ-а», деган ибораларни қўллаймиз. Нега шундай! Илон ростдан ҳам маккорми, совуқми! Инсон шарпасини сезиши билан ўзини панага оладиган ёки ҳимоялаш пайига тушадиган бу жонзот табиатда бирор кимсага, наҳотки, атайлаб панд берган бўлса!

Зоолог ва тиббиёт мутахассисларининг таъкидлашича, биз ола кўз билан қараётган ана шу жонзотларнинг инсон ва табиат учун зиёнидан кўра фойдаси беҳад экан.

Шунга қарамай, илонларнинг деярли барча тури ҳуда-беҳуда чақавермайди. Чорасиз қолганда ўзини ҳимоя қилиш мақсадида ниш ураркан. Кўп ҳолларда бундай ҳодиса фожиа билан тугагани боис табиатнинг бу жонзотини ёмон кўрамиз. Аслида, табиат қонунларини билмаслигимиз ёки унга амал қилмаслигимиз панд берса-да, биз бари-бир илонни айблаймиз.

Ҳозирги кунда жаҳон бозорида бир грамм илон заҳри беш минг доллар туришини кўпчилик билмаса керак-да. Доришуносларнинг айтишига қараганда, инсон саломатлиги учун қўлланадиган дориларнинг энг ноёблари илон заҳридан тайёрланаркан. Қизиқ-а, тўғридан-тўғри илондан инсонга ўтган заҳар одамни ҳалок қилса, ундан тайёрланган дори умрга умр қўшса.

Оддий халқни қўя туринг, ҳатто баъзи зоологлар мутахассис бўла туриб, илондан нари юришга ҳаракат қилишади. Шу боис унинг аксарият ҳатти-ҳаракатлари ҳамон қоронғулигича қолаяпти.

Инсонлар яшаш минтақасига қараб оқ, сариқ, қора танлиларга бўлингани сингари, кобра илонлар ҳам Африка, Осиё ёки Ўрта Осиё кобралари дейилади. Турли қитъаларда истиқомат қилаётган одамларнинг урф-одатлари, яшаш тарзи бир-биридан фарқланганидек, илонларда ҳам гарчи улар бир туркумга кирсалар-да, ана шундай хислатлар мавжуд. Масалан, Африка ва Жанубий Шарқий Осиё мамлакатларига илк бор қадам қўйган сайёҳлар, кейинчалик мустамлакачи давлатларнинг аскарлари бу ўлкаларда одам кўзига заҳар отиб кўр қилувчи кобра илонлари ҳақида қизиқ маълумотлар келтирганлар. Кобралар 2-, 2,5 метр масофадаги ўлжа кўзига заҳар отишаркан. Шу боис маҳаллий халқ уларни «тупурувчи кобралар» дейишаркан.

Ўрта Осиё кобра илонлари бундай хусусиятга эга эмас. Сайёҳлардан бири Африкада кобра билан одам ўртасидаги тўқнашувни шундай таърифлайди: «Маҳаллий овчилар билан чангалзор оралаб бораётгандик. Улардан бири тўсатдан тўхтаб, чап кўзини қўли билан бекитиб олди. Шу заҳоти кўнгилсиз ҳодиса рўй берганини сездим. Ялангоёқ «шарпасиз» бораётган овчи кутилмаганда кобрани босиб олади. Тўсатдан юз берган учрашувдан чўчиб кетган илон гавдасини ғоз кўтариб, овчи кўзига заҳар отган. У оёқ кийимида бўлганида эди, бундай бахтсиз ҳодиса юз бермасди. Шарпадан чўчиган илон буталар остига бекинарди. Кўнгилсиз воқеадан саросимага тушиб, бечора овчига қандай ёрдам қилишни билмай гангиб қолдим. Лекин ўртоқлари тез ва чаққонлик билан уни чалқанчасига ётқиздилар. Қизариб кетган кўзларидан шашқатор ёш оқарди. Шу заҳотиёқ шерикларидан бири бемор кўзларини сийдик билан юваётганини кўриб ҳангу-манг бўлиб қолдим. Бироздан сўнг бемор ўрнидан турди. Биз сукут сақлаганча манзилгоҳга қайтдик. Эшитишимча, эртасига шу усулда яна бир марта ювишибди. Уч кундан кейин овчи бутунлай соғайиб кетди».

Табиатшунос Богертнинг кузатишича, кобранинг чақиши билан заҳар отиши бошқа-бошқа нарса экан. Заҳар отилганда у сўлакка аралашмай, 1,5 атмосфера босимда чиқиб, 0,07 сония ичида мўлжалга етаркан. Табиийки, бундай қисқа вақт ичида одам ёки ҳайвон ҳатто кўзини юмишга ҳам улгурмайди. Бу ҳодисани ўрганган олимлар ўта безовталанган кобранинг 28 мартагача заҳар отишини қайд этишган. Уларнинг эътирофи этишича, заҳар тез таъсир этади. У сув ёки бошқа суюқлик билан ювилмаса, оқибати ёмон бўларкан.

Яҳё ДАВЛАТОВ,
биология фанлари доктори.

«Ҳаёт ва иқтисод» — «Жизнь и экономика» журналлари жамоаси шу журналларнинг бош муҳаррири Исмат Хушевга онаси **ҲИДОЯТ** аянинг вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади, марҳуманинг қариндош-уруғ ва бошқа яқинларига ҳам ҳамдардлик билдиради.

«Малика» трикотаж ишлаб чиқариш бирлашмаси жамоаси бош директор Р. Ғуломовга волидаи муҳтарамаси **Мадина ХОЛМУҲАММАД-қизи**нинг вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академиясининг президиуми, Фанлар Академияси ходимлари касаба уюшмасининг Республика қўмитаси, химия-технология фанлари ва ер тўғрисидаги фанлар бўлими жамоалари Беруний номидаги Давлат мукофоти лауреати, Республикада хизмат кўрсатган фан арбоби, академик Малик НАБИЕВнинг вафот этганлиги муносабати билан марҳумнинг оила аъзоларига чуқур ҳамдардлик изҳор этадилар

ХАЛҚ СЎЗИ • НАРОДНОЕ СЛОВО
● ТЕЛЕФОНЛАР:
маълумот учун 33-07-48;
эълонлар бўлими 32-09-25.
Индекс: 64608. Буюртма Г—197.

МУАССИСЛАР:
Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Раёсати ва Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар маҳкамаси.

Бош муҳаррир Анвар ЖЎРАБОЕВ.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:
Карим БАҲРИЕВ, Эсиргап БОЛИЕВ (масъул котиб, «Халқ сўзи»), Салоҳиддин МУҲИДДИНОВ, Зоҳид НОРМУҲАММЕДОВ, Ҳабибулла ОЛИМЖОНОВ (бош муҳаррирнинг биринчи ўринбосари), Лев ПАК (бош муҳаррир ўринбосари, «Народное слово»), Абдукарим РАҲИМБЕРДИЕВ (бош муҳаррир ўринбосари, «Халқ сўзи»), Қулаҳмад РИЗАЕВ, Эркин САМАНДАР, Азим СУЮН, Александр ТЮРИКОВ (бош муҳаррир ўринбосари, «Народное слово»), Александр УЛИЧКИН (масъул котиб, «Народное слово»), Муҳтарама УЛУҒОВА (бош муҳаррир ўринбосари, «Халқ сўзи»), Раим ФАРҲОДИЙ, Шавкат ЯҲЁЕВ, Пиримқул ҚОДИРОВ, Саидаҳрор ҒУЛОМОВ.

● МАНЗИЛИМИЗ:
700000, ГСП
Тошкент шаҳри,
Ленинград кўчаси, 19-уй.

● Таҳририятга ҳажми 7 қоғоздан ошган материаллар қабул қилинмайди. Фойдаланилмаган мақолаларга ёзма жавоб қайтарилмайди.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаачилик концернининг босмахонаси. Босишга топшириш вақти 21.00 Босишга топширилди 23.00. № Г—410. Тираж 28596. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12.